

ΕΦΕΤΕΙΟ ΚΥΠΡΟΥ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ

30 Σεπτεμβρίου 2026

[Δ. ΚΙΤΣΙΟΣ, Μ.Γ. ΠΙΚΗΣ, Μ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ, Δ/ΣΤΕΣ]

(Πολιτική Έφεση Αρ.: 401/2019)

(Σχ. με Αρ. 402/2019)

ΤΑΜΕΙΟ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΗΣ CYPRUS POPULAR

BANK PUBLIC CO LTD και των εξηρτημένων της εταιρειών,

Εφεσεύοντες,

v.

ΑΝΔΡΙΑΝΗ ΑΡΑΚΕΛΙΑΝ,

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΠΟΒΙΩΣΑΝΤΟΣ

HARUTUNE L. ARAKELIAN,

Εφεσίβλητη.

(Πολιτική Έφεση Αρ.: 402/2019)

(Σχ. με Αρ. 401/2019)

ΑΝΔΡΙΑΝΗ ΑΡΑΚΕΛΙΑΝ,
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΠΟΒΙΩΣΑΝΤΟΣ
HARUTUNE L. ARAKELIAN,

Εφεσείουσα,

v.

1. ΤΑΚΗΣ ΦΕΙΔΙΑ,
2. ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ,
3. ΚΩΣΤΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ,

Εφεσίβλητοι.

Πολιτική Έφεση 401/2019:

*Μ. Ηλιάδης για Τάσος Παπαδόπουλος & Συνεργάτες Δ.Ε.Π.Ε. και
Γ. Ζαχαρίου (κα) για Ανδρέας Β. Ζαχαρίου & Σία Δ.Ε.Π.Ε., για τους
Εφεσείοντες.*

*Κ. Κληρίδης μαζί με Λ. Αρακελιάν για Φοίβος, Χρίστος Κληρίδης &
Συνεργάτες Δ.Ε.Π.Ε., για την Εφεσίβλητη.*

Πολιτική Έφεση 402/2019:

Κ. Κληρίδης μαζί με Λ. Αρακελιάν για Φοίβος, Χρίστος Κληρίδης & Συνεργάτες Δ.Ε.Π.Ε., για την Εφεσείουσα.

Μ. Ηλιάδης για Τάσος Παπαδόπουλος & Συνεργάτες Δ.Ε.Π.Ε., για τους Εφεσίβλητους 1 και 2.

Γ. Ζαχαρίου (κα) για Ανδρέας Β. Ζαχαρίου & Σία Δ.Ε.Π.Ε., για τον Εφεσίβλητο 3.

ΚΙΤΣΙΟΣ, Δ.: Η απόφαση είναι ομόφωνη και θα δοθεί από τον Δικαστή κ. Πική.

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΠΙΚΗΣ, Δ.: Η Έφεση υπ' αριθμόν 401/2019 στρέφεται κατά της απόφασης του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών ημερομηνίας 13.09.2019, στην Αίτηση υπ' αριθμόν 550/2009 (εφεξής «η Αίτηση»). Με την προσβαλλόμενη απόφαση, κατόπιν ακροαματικής διαδικασίας, το πρωτόδικο Δικαστήριο επιδίκασε υπέρ της Εφεσίβλητης (Αιτήτριας πρωτοδίκως) και εναντίον των Εφεσειόντων (Καθ' ων η Αίτηση 1 πρωτοδίκως) το συνολικό ποσό των **€194.708,44**, πλέον νόμιμο τόκο από 30.12.2009 και έξοδα, ως αποζημίωση για τη ζημιά που υπέστη η περιουσία του αποβιώσαντος Harutune L. Arakelian, της οποίας η Εφεσίβλητη είναι η διαχειρίστρια. Η εν λόγω ζημιά αποδόθηκε στην παράβαση, εκ

μέρους των Εφεσειόντων, των προνοιών του **περί της Ίδρυσης, των Δραστηριοτήτων και της Εποπτείας των Ταμείων Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών Νόμου του 2006 (Ν. 146(Ι)/2006)** (εφεξής «ο Νόμος του 2006»), του **περί Ταμείων Προνοίας Νόμου του 1981 (Ν. 44/1981)** (εφεξής «ο Νόμος του 1981»), καθώς και του Καταστατικού των Εφεσειόντων (εφεξής «το Καταστατικό») λόγω μη επίδειξης της αναμενόμενης επιμέλειας κατά τη διαχείριση της περιουσίας των Εφεσειόντων.

Με την Αντέφεση, η Εφεσίβλητη επιδιώκει την τροποποίηση της πρωτόδικης απόφασης, ώστε να επιδικαστεί υπέρ της το ποσό των **€478.402,47** (πλέον τόκους), το οποίο αντιπροσωπεύει τη διαφορά μεταξύ του τελικού συνταξιοδοτικού ωφελήματος που έλαβε ο αποβιώσας κατά την αφυπηρέτησή του στις 31.12.2008 και εκείνου που θα λάμβανε εάν είχε αφυπηρετήσει κατά την 31.12.2007. Διαζευκτικώς, επιδιώκει την επιδίκαση του ποσού των **€305.573,74** (πλέον νόμιμο τόκο), ως ζημιά που προέκυψε από τη μη σταδιακή αποεπένδυση της περιουσίας του Ταμείου από τις μετοχές της Cyprus Popular Bank Public Co Ltd (εφεξής «η Τράπεζα») αντί της στροφής σε επενδύσεις χαμηλότερου ρίσκου, με βάση το καθήκον συνετής διαχείρισης.

Με την Έφεση υπ' αριθμόν 402/2019, η Εφεσείουσα (Αιτήτρια πρωτοδίκως) επιζητεί την ανατροπή του μέρους της προσβαλλόμενης απόφασης που άπτεται της μη στοιχειοθέτησης προσωπικής ευθύνης των μελών της Διαχειριστικής Επιτροπής των Εφεσείοντων στην έφεση υπ' αριθμό 401/2019, Εφεσιβλήτων 1, 2 και 3 (Καθ' ων η Αίτηση 3, 4 και 5 πρωτοδίκως), αξιώνοντας όπως αυτοί κριθούν επιπλέον εξ ολοκλήρου υπαίτιοι, μαζί με τους εν λόγω Εφεσείοντες, για τη ζημία που υπέστη η περιουσία του αποβιώσαντος.

(Ι) ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΟΔΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ

1. Τα ουσιώδη γεγονότα και η απαίτηση

Ο Harutune L. Arakelian μετά από 42 συναπτά έτη υπηρεσίας στην Τράπεζα, αφυπηρέτησε στις 31.12.2008 σε ηλικία 60 ετών κατέχοντας τη θέση του Βοηθού Διευθυντή. Στις 30.12.2009 καταχώρησε την Αίτηση ενώπιον του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών στρεφόμενος κατά των Εφεσείοντων (Καθ' ων η αίτηση 1), της Τράπεζας (Καθ' ων η αίτηση 2) και των μελών της Διαχειριστικής Επιτροπής (Καθ' ων η αίτηση 3 – 7). Στις 21.10.2010 απεβίωσε και ακολούθως, στις 28.1.2011, διορίστηκε ως διαχειρίστρια της περιουσίας του η σύζυγός του, Ανδριανή Αρακελιάν, η οποία συνέχισε την προώθηση της διαδικασίας.

Ο αποβιώσας υπήρξε μέλος των Εφεσειόντων (εφεξής «Ταμείο»), το οποίο είχε συσταθεί βάσει του Νόμου του 1981. Δυνάμει της συμφωνίας μεταξύ του Κυπριακού Εργοδοτικού Συνδέσμου Τραπεζών (ΚΕΣΤ) και της Ένωσης Τραπεζικών Υπαλλήλων Κύπρου (ΕΤΥΚ), ημερομηνίας 2.11.1994, προσφερόταν προς τους αφυπηρευτούς υπαλλήλους Σχέδιο Φιλοδωρήματος Αφυπηρέτησης (Retirement Bonus Scheme). Το Σχέδιο προσφερόταν διαζευκτικά με το Ταμείο Προνοίας και ο αφυπηρευτών υπάλληλος εδικαιούτο να λάβει είτε το ποσό του Φιλοδωρήματος Αφυπηρέτησης, είτε το σε πίστη του ποσό στο Ταμείο Προνοίας, όποιο ήταν το μεγαλύτερο, πλέον πρόσθετο φιλοδώρημα αφυπηρέτησης από την Τράπεζα για τα χρόνια υπηρεσίας μετά το 1993.

Όπως αναφέρεται στην πρωτόδικη απόφαση (σελ. 4-5) *«με βάση την εν λόγω συμφωνία από 1.1.1994 και εντεύθεν εν όψει του Φιλοδωρήματος Αφυπηρέτησης το Ταμείο Προνοίας όπως λειτουργούσε μέχρι τότε έπαυσε να λειτουργεί, οι εισφορές του Εργοδότη στο Ταμείο Προνοίας καταργήθηκαν και εναπόκειτο στον υπάλληλο εθελοντικά, αν επιθυμούσε να συνεχίσει να εισφέρει στο Ταμείο Προνοίας («Retirement Bonus for years after 31.12.1993»)»*.

Με την αφυπηρέτησή του στις 31.12.2008, ο αποβιώσας έλαβε συνολικά το ποσό των **€417.328,07**, το οποίο αναλυόταν σε ποσό ύψους **€274.263,70** ως Φιλοδώρημα Αφυπηρέτησης για υπηρεσία του μέχρι τις 31.12.1993 (ποσό που υπερέβαινε την τότε αξία των 11.921 μονάδων του στο Ταμείο, οι οποίες αποτιμήθηκαν προς €15,72 εκάστη, ήτοι **€187.398,12**), και σε ποσό ύψους **€143.064,37** ως επιπλέον Φιλοδώρημα Αφυπηρέτησης για την υπηρεσία του μετά το 1993.

Οι θέσεις της Εφεσίβλητης ως τέθηκαν διαζευκτικά ενώπιον του πρωτόδικου Δικαστηρίου, καθώς και οι αξιώσεις της, παρατίθενται στο κάτωθι απόσπασμα της εκκαλούμενης απόφασης (σελ. 5 – 7):

«Είναι η θέση της Αιτήτριας ότι λόγω της μακράς υπηρεσίας του αποβιώσαντος θα εδικαιούτο κατά την αφυπηρέτηση του, εάν αυτή γινόταν κατά ή περί τις 31.12.2007 ή νωρίτερα, το ποσό των €895.730,54. Ότι μέχρι το 2007 οι μονάδες με τις οποίες ήταν πιστωμένος αντιστοιχούσαν με το ποσό των €761.161,05 το οποίο δικαιούται σαν δικαιούχος του Ταμείου δυνάμει σχέσης δικαιούχου καταπιστευματοδόχου ή δυνάμει καταστατικού ή του Νόμου η της ειδικής σχέσης μεταξύ των διαδικών και ότι εάν ο αποβιώσας αφυπηρευτούσε το 2007 θα ελάμβανε το εν λόγω ποσό αντί του ποσού των 70 περίπου μισθών που έλαβε στις 31.12.2008 ως φιλοδώρημα αφυπηρέτησης από την Τράπεζα. Ισχυρίζεται ότι με βάση τις πρόνοιες του [Νόμου 44/81](#), του Καταστατικού του Ταμείου Προνοίας και της εν γένει υποχρέωσης τους ως καταπιστευματοδόχοι και διαχειριστές, οι Καθ' ων η αίτηση είχαν υποχρέωση μεταξύ άλλων, να διαχειρίζονται το Ταμείο με κάθε επιμέλεια και να κρατούν ενήμερο τον αποβιώσαντα κατά τον ουσιώδη χρόνο για την αξία των μονάδων του, να τηρούν κανονικά λογιστικά βιβλία, να ετοιμάζουν λογαριασμούς με την ακριβή οικονομική κατάσταση και ακριβή αξία / αναλογία της μονάδας του κάθε μέλους, να εξασφαλίζουν τον απαραίτητο ανεξάρτητο έλεγχο των βιβλίων και λογαριασμών, να διαφυλάττουν και να αξιοποιούν το χαρτοφυλάκιο με τον καταλληλότερο τρόπο, να εκποιήσουν διαθέσουν μετοχές για εξασφάλιση του μεγίστου δυνατού ποσού ως κατά ή περί την 31.12.2007.

Ανεξάρτητα και άνευ βλάβης ισχυρίζεται ότι το επίδικο Ταμείο Προνοίας εμπίπτει στις Πρόνοιες του [Νόμου 146\(Ι\)/2006](#). Ότι οι Καθ' ων η αίτηση δεν προέβησαν σε συνετή διαχείριση του Ταμείου και δεν διαφύλαξαν καθόλου ή κατά ικανοποιητικό τρόπο την ασφάλεια των δικαιωμάτων των μελών του και δεν διαχώρισαν ως όφειλαν, το ενεργητικό του Ταμείου από την Τράπεζα με αποτέλεσμα να επηρεαστεί δυσμενώς η αξία του τελικού συνταξιοδοτικού πακέτου του αποβιώσαντος. Ότι δεν υπήρξε επαρκής διασπορά του Ταμείου μεταξύ των κύριων κατηγοριών επένδυσης (μετοχές, ομόλογα, καταθέσεις) και ότι η υπερβολική επένδυση της περιουσίας του Ταμείου σε μετοχές και ομόλογα της Τράπεζας, συνιστούσαν αμέλεια και παράβαση των κανόνων διακυβέρνησης συνταξιοδοτικών ταμείων στη βάση της αρχής της συνετής διαχείρισης, αντίκειντο σε διεθνώς αναγνωρισμένες καλύτερες πρακτικές και παραβίαζαν τον [Νόμο 146\(Ι\)/2006](#). Ότι σε ουδεμία πράξη προέβησαν για εναρμόνιση του Ταμείου με τις διατάξεις του Νόμου αυτού και εκ των πραγμάτων δεν προέβηκαν σε συνετή διαχείριση με αποτέλεσμα ο αποβιώσας να υποστεί βλάβη και ή ζημία. Επίσης δεν υπήρξε καταρτισμός και επανεξέταση τουλάχιστον ανά τριετία γραπτής δήλωσης των αρχών περί επενδυτικής πολιτικής του Ταμείου. Συνεπεία αυτού ακριβώς του τρόπου διαχείρισης εκ μέρους των Καθ' ων η αίτηση ισχυρίζεται ότι η αξία του λογαριασμού του αποβιώσαντος υπέστη αισθητή μείωση από το 2006 μέχρι τις 31.12.2008 που αφυπηρέτησε λαμβάνοντας το ποσό των €417.328,07 αντί του ποσού που εδικαιούτο κατά την 31.12.2007 και ανερχόταν στις €895.730,54.

Περαιτέρω και ή διαζευκτικά ότι δικαιούται αποζημίωσης λόγω της μη από-επένδυσης από μετοχές του εργοδότη με συνετό τρόπο και ή μη συνετούς διαχείρισης του Ταμείου σε σχέση με άλλα ταμεία προνοίας κατά την περίοδο που ακολούθησε της θέσπισης του [Ν.146\(Ι\)/2006](#) μέχρι και την 31.12.2008.

Στη βάση των πιο πάνω αξιώνει από τους Καθ' ων η αίτηση:

- A. Ποσό €478.402,47 ή ως το Δικαστήριο ήθελε καθορίσει σαν αποζημιώσεις και ή σαν ειδική ζημία την οποία έχει υποστεί λόγω των πράξεων και ή παραλείψεων και ή αμέλειας των Καθ' ων η αίτηση και ή παράβασης των νομικών και εν γένει καθηκόντων τους και ή σαν υπόλοιπο του Ταμείου Προνοίας το οποίο δικαιούται να λάβει.
- B. Οποιαδήποτε άλλη θεραπεία το Δικαστήριο ήθελε διατάξει.
- Γ. Νόμιμο τόκο προς 5.5% και ή ως το Δικαστήριο ήθελε καθορίζει.
- Δ. Έξοδα πλέον ΦΠΑ».

Οι Εφεσείοντες προέβαλαν προδικαστική ένσταση, ισχυριζόμενοι ότι το Ταμείο αποτελεί ανεξάρτητη νομική οντότητα που

εκπροσωπείται αποκλειστικά από τη Διαχειριστική του Επιτροπή, καθιστώντας τη συνένωση της Τράπεζας και των Καθ' ων η αίτηση 3 έως 7 νομικώς αδικαιολόγητη και καταχρηστική, επιζητώντας την απόρριψη της Αίτησης εναντίον τους. Περαιτέρω, με τις τελικές τους αγορεύσεις, εισηγήθηκαν ότι το Δικαστήριο στερείτο καθ' ύλην δικαιοδοσίας να εκδικάσει την υπόθεση, προβάλλοντας ότι αφενός δεν υφίσταται εργατική διαφορά και αφετέρου το παράπονο της Εφεσίβλητης βασίζεται αποκλειστικά σε κατ' ισχυρισμό αμέλεια στον τρόπο διαχείρισης των πόρων του Ταμείου και ότι το Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών μπορεί να εξετάσει ζήτημα αμέλειας μόνο εάν σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με εργατική διαφορά η οποία να αποτελεί την ουσία της ενώπιον του διαδικασίας.

Με επιφύλαξη των ενστάσεων αυτών, υποστήριξαν ότι το ποσό που καταβλήθηκε στον αποβιώσαντα ως φιλοδώρημα αφυπηρέτησης αντιστοιχεί ακριβώς σε αυτό που εδικαιούτο να λάβει κατά την κανονική του αφυπηρέτηση στις 31.12.2008, βάσει του Νόμου, του Καταστατικού του Ταμείου και της σχετικής συμφωνίας μεταξύ Τραπεζών και ΕΤΥΚ. Το εν λόγω ποσό καθορίστηκε κατόπιν αναλογιστικής μελέτης ανεξάρτητου αναλογιστή - ανερχόμενο σε 11,921 μονάδες αξίας €15,72 εκάστη, συνολικού ύψους €417.328,07 - το οποίο ο αποβιώσας έλαβε υπογράφοντας σχετική

απόδειξη παραλαβής, χωρίς να προβάλλει οποιαδήποτε επιφύλαξη ως προς το ύψος του.

Επιπλέον, χαρακτήρισαν τους ισχυρισμούς περί πρόωρης αφυπηρέτησης το 2007 ως εκ των υστέρων επινοήσεις και μυθεύματα, επισημαίνοντας ότι η αφυπηρέτησή του ήταν καθορισμένη για τις 31.12.2008, χωρίς ο ίδιος να υποβάλει ποτέ παραίτηση το 2007, ενώ κατά το ίδιο έτος ο αποβιώσας υπέβαλε ένσταση στην άμεσα προϊστάμενη του για τη μη προαγωγή του στην κλίμακα Διευθυντή Β' (προαγωγές 2007/2008), και ότι για το ίδιο αίτημα στις 18.1.2008 προσέφυγε στην Επιτροπή Αξιοκρατίας η οποία το απέρριψε στις 17.3.2008. Παράλληλα, οι Καθ' ων η Αίτηση απέρριψαν τους ισχυρισμούς περί απόκρυψης ή ελλιπούς ενημέρωσης, τονίζοντας ότι οι κανονισμοί ήταν αναρτημένοι στο εσωτερικό δίκτυο της Τράπεζας, η τιμή της μονάδας ανακοινώνονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα και ο αποβιώσας παρευρίσκετο στις Γενικές Συνελεύσεις του Ταμείου, γνωρίζοντας πλήρως τα τεκταινόμενα.

Τέλος, η Τράπεζα προέβαλε ως προδικαστικό ζήτημα ότι, ως πιστωτικό ίδρυμα τεθέν από τον Μάρτιο του 2013 υπό καθεστώς εξυγίανσης, η Αίτηση θα πρέπει να αποσυρθεί ή να ανασταλεί

εναντίον της δυνάμει των διατάξεων του περί Εξυγίανσης Πιστωτικών και Άλλων Ιδρυμάτων Νόμος του 2013 (Ν.17(Ι)/2013). Ως προς το Νόμο του 2006 προβλήθηκε ο ισχυρισμός ότι ήταν άσχετος και ανεφάρμοστος στην περίπτωση του αποβιώσαντος και δεν αφορούσε την Αίτηση ή την ίδια προσωπικά.

3. Η απόφαση του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών

Το πρωτόδικο Δικαστήριο απορρίπτοντας τις προδικαστικές ενστάσεις των Εφεσεϊόντων, αποφάνθηκε ότι κέκτηται δικαιοδοσία να για την εκδίκαση της επίδικης διαφοράς, η οποία αφορά το εις πίστη του αποβιώσαντος κατατεθειμένο ποσό στο Ταμείο και εγείρεται συνεπεία της εφαρμογής του **Νόμου του 1981**. Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου με βάση το **Άρθρο 23(3)** του ρηθέντος νόμου δεν περιορίζεται σε εργατικές διαφορές αλλά εκτείνεται σε «[π]άσα διαφορά εγειρομένη συνεπεία της εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος Νόμου μεταξύ μέλους οιασδήποτε ταμείου προνοίας και του τοιούτου ταμείου», ανεξάρτητα αν τα γεγονότα ή περιστάσεις που την αφορούν συνιστούν αδίκημα βάσει των διατάξεων του Νόμου του 1981 ή οποιουδήποτε άλλου νόμου [**Άρθρο 23(4)**] και άνευ περιορισμού των νομικών ζητημάτων τα οποία το Δικαστήριο δύναται να επιλύσει» (βλ. **Μικρού κ.ά. v. Meridian Hotels Ltd** [\(2003\) 1 A.A.Δ. 1320](#)). Το

Ταμείο συνιστούσε «*Ταμείο Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών*», βάσει του **Άρθρου 2 του Νόμου του 2006**, ενώ οι εξαιρέσεις του **Άρθρου 3(2)(β) και (ε)**, και του **Άρθρου 3(4)(α)**, δεν τύγχαναν εφαρμογής καθότι το Ταμείο δεν ήταν «*επιχείρηση*» και αριθμούσε περισσότερα από 100 μέλη.

Αξιολογώντας το ενώπιον του μαρτυρικό υλικό, το πρωτόδικο Δικαστήριο αποδέχθηκε τη μαρτυρία του εμπειρογνώμονα αναλογιστή κ. Μάρκου – ο οποίος παρουσιάστηκε από την Εφεσίβλητη – κρίνοντας ότι διαθέτετε τα κατάλληλα επαγγελματικά προσόντα και πείρα για «*υπηρεσίες σε επενδυτικά θέματα γενικής φύσεως*» όπως τα συνταξιοδοτικά ταμεία και ότι οι θέσεις του υπήρξαν επιστημονικά τεκμηριωμένες χωρίς ουσιαστικές αντιφάσεις. Στον αντίποδα, απέρριψε τη μαρτυρία του ορκωτού λογιστή κ. Χατζηιωσήφ – ο οποίος παρουσιάστηκε από τους Εφεσείοντες – κρίνοντας ότι, αφενός, δεν πληρούσε τις εκ του νόμου προϋποθέσεις για την παροχή εξειδικευμένης επενδυτικής συμβουλής σε συνταξιοδοτικά ταμεία, ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ως εμπειρογνώμονας και, αφετέρου, η μαρτυρία του στερείτο πειστικότητας, παρουσιάζοντας ουσιώδεις αντιφάσεις.

Περαιτέρω, το πρωτόδικο Δικαστήριο αποδέχτηκε τη μαρτυρία της Εφεσίβλητης σχετικά με την αδυναμία του αποβιώσαντος να λάβει έγκαιρη και μελετημένη απόφαση πρόωρης αφυπηρέτησης στα τέλη του 2007, λόγω της έλλειψης έγκαιρης ενημέρωσης από πλευράς της Διαχειριστικής Επιτροπής του Ταμείου, απορρίπτοντας ως ανεδαφικούς τους ισχυρισμούς του κ. Σωκράτους (Καθ' ου η Αίτηση 5), περί πλήρους ενημέρωσης και συνειδητής επιλογής του αποβιώσαντος να παραμείνει στην υπηρεσία, και αποκλείοντας το μέρος της μαρτυρίας του που αφορούσε εξειδικευμένα θέματα πώλησης μετοχών, καθόσον στερείτο της ιδιότητας του εμπειρογνώμονα. Πρόσθετα, έκρινε ασαφή και ανεπαρκή τη μαρτυρία του μάρτυρα των Εφεσειόντων κ. Βασιλείου, επισημαίνοντας την αδυναμία του να προσδιορίσει ουσιώδη δεδομένα του χαρτοφυλακίου αλλά και τις καθυστερήσεις στον μηνιαίο προσδιορισμό της τιμής της μονάδας.

Επί της ουσίας το πρωτόδικο Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Διαχειριστική Επιτροπή του Ταμείου υπείχε καθήκοντα εμπιστευματοδόχου έναντι των μελών του και όφειλε να εφαρμόζει απαρέγκλιτα τις αρχές της συνετής διαχείρισης. Εκρίθη ότι η διατήρηση πέραν του 88% του ενεργητικού σε μετοχές της εργοδότης Τράπεζας συνιστούσε ανεπίτρεπτη υπερέκθεση και

επικίνδυνη συσσώρευση κινδύνου κατά παράβαση των αρχών της συνετής διαχείρισης που διαλαμβάνει το **Άρθρο 32(1)(α) και (ε)** του Νόμου του 2006 και του εν γένει καθήκοντος επιμέλειας και πίστεως (fiduciary duty) της Διαχειριστικής Επιτροπής (βλ. **Cowan v. Scarpill (1985) Ch. 270, Harries v. The Church Commissioners for England (1992) 1 WLR 1241**). Αποσαφηνίστηκε δε ότι η μεταβατική διάταξη του **Άρθρου 51(3) του Νόμου του 2006** αφορά αποκλειστικά το ειδικό ποσοτικό όριο του 5% που διαλαμβάνει το **Άρθρο 32(1)(στ)**, με προθεσμία συμμόρφωσης μέχρι τις 23.9.2010.

Περαιτέρω διαπιστώθηκε ότι η Διαχειριστική Επιτροπή ουδέποτε προέβη σε διάβημα ή ενέργεια για σταδιακή αποεπένδυση του εν λόγω ενεργητικού του Ταμείου, ούτε εξέτασε τέτοιο ενδεχόμενο, θέτοντας τα συμφέροντα της Τράπεζας υπεράνω των συμφερόντων των μελών του, προκειμένου να αποτραπεί η πτώση της αξίας της μετοχής της Τράπεζας. Επιπρόσθετα, διαπίστωσε και παράβαση του **Άρθρου 23 του Νόμου του 2006** λόγω της παντελούς έλλειψης γραπτής δήλωσης αρχών επενδυτικής πολιτικής κατά την περίοδο από 17.11.2006 έως 31.12.2008.

Για τον προσδιορισμό του ύψους της ζημίας το πρωτόδικο Δικαστήριο υιοθέτησε μια εκ των τριών μεθόδων του εμπειρογνώμονα

κ. Μάρκου, η οποία συνέκρινε την απόδοση του Ταμείου με την απόδοση άλλων συνταξιοδοτικών ταμείων κατά την περίοδο 2006–2008, επισημαίνοντας ότι η συγκριτική αυτή μέθοδος υπολογισμού δεν έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση και αποτελώντας, κατά την κρίση του, την πιο σταθερή και πειστική μέθοδο και στηριζόμενη σε απτά στοιχεία. Συνακόλουθα, επιδίκασε υπέρ της Αιτήτριας και εναντίον του Ταμείου το ποσό των **€194.708,44**, πλέον νόμιμο τόκο από 30.12.2009 μέχρι τελικής εξόφλησης, πλέον έξοδα και Φ.Π.Α.

Το πρωτόδικο Δικαστήριο απέρριψε την Αίτηση εναντίον της Τράπεζας κρίνοντας ότι στερείτο καθ' ύλην αρμοδιότητας, καθότι δυνάμει του **Άρθρου 23(3) του Νόμου του 1981** η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών περιορίζεται αποκλειστικά σε διαφορές μεταξύ του Ταμείου και των μελών του, μη εκτεινόμενη σε τρίτα πρόσωπα. Απέρριψε, επίσης, την Αίτηση εναντίον των μελών της Διαχειριστικής Επιτροπής του Ταμείου, αποφαινόμενο ότι, από την ενώπιον του μαρτυρία, δεν στοιχειοθετήθηκε υπαίτια συμπεριφορά ή αμέλεια σε προσωπικό επίπεδο, ώστε να δικαιολογείται η απόδοση πρόσθετης και εξ ολοκλήρου ατομικής ευθύνης για αποζημίωση. Σημειωτέον ότι ο κ Σωκράτους (Καθ' ου η Αίτηση 5) διετέλεσε μέλος της Διαχειριστικής Επιτροπής καθ' όλη τη διάρκεια του 2007 και 2008, ο κ Στυλιανού (Καθ' ου η Αίτηση 4) καθ' όλη τη διάρκεια του

2007 μέχρι τον Νοέμβριο του 2008, ο κ Φειδίας (Καθ' ού η Αίτηση 3) από 8.2.2007 μέχρι την 1.11.2007, και ο κ. Πλέιμπελ και η κα Φιλιππίδου από 1.11.2008 και εντεύθεν.

(II) ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΕΦΕΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΕΦΕΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΕΦΕΣΗ ΑΡ. 401/2019

Με τον **πρώτο Λόγο Έφεσης** προβάλλεται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο εσφαλμένα και αυθαίρετα έκρινε ότι οι Εφεσείοντες, κατά τον ουσιώδη χρόνο, υπάγονταν στις πρόνοιες του **Νόμου του 2006**. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι παραγνωρίστηκαν οι εξαιρέσεις των **παραγράφων (β) και (ε)** του **Άρθρου 3(2)**, ενώ λήφθηκαν εσφαλμένα υπόψη άσχετοι παράγοντες για την κρίση ενός αμιγώς νομικού ζητήματος.

Με τον **δεύτερο Λόγο Έφεσης** προσβάλλεται η κρίση του πρωτόδικου Δικαστηρίου ότι είχε καθ' ύλην δικαιοδοσία να επιληφθεί της υπόθεσης, καθότι, αφενός δεν υφίστατο «*εργατική διαφορά*» - καθώς ο αποβιώσας είχε ήδη αφυπηρετήσει πριν από την καταχώρηση της Αίτησης και είχε εισπράξει ανεπιφύλακτα τα ωφελήματά του, με αποτέλεσμα η σχέση των μερών να έχει καταστεί

αμιγώς συμβατική - και, αφετέρου, το παράπονο της Αιτήτριας δεν αφορούσε άμεσα ή έμμεσα ζήτημα εργατικής διαφοράς.

Με τον **τρίτο Λόγο Έφεσης** αποδίδεται σφάλμα στο πρωτόδικο Δικαστήριο ως προς την απόρριψη και τον αποκλεισμό της μαρτυρίας του κ. Χατζηιωσήφ. Προβάλλεται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο τελούσε υπό νομική πλάνη κρίνοντας την ιδιότητα του κ. Χατζηιωσήφ ως εμπειρογνώμονα στη βάση των προνοιών της **Κ.Δ.Π. 22/2010**, δεδομένου ότι η εν λόγω κανονιστική πράξη αφορά την παροχή συγκεκριμένων επενδυτικών υπηρεσιών σε συνταξιοδοτικά ταμεία και όχι την ικανότητα προσώπου να καταθέσει ως εμπειρογνώμονας ενώπιον Δικαστηρίου.

Με τον **τέταρτο Λόγο Έφεσης** προσβάλλεται ως εσφαλμένη και ανατιολόγητη η επιδίκαση του ποσού των **€194.708,44** (πλέον τόκων). Υποστηρίζεται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο, υποκαθιστώντας τον εμπειρογνώμονα, επέλεξε το συγκεκριμένο ποσό χωρίς επαρκή αιτιολόγηση ανάμεσα στα διάφορα ποσά και μεθόδους που εισηγήθηκε ο εμπειρογνώμονας της Αιτήτριας. Επιπρόσθετα, επισημαίνεται, ότι ουδόλως στοιχειοθετήθηκε η πρόκληση οποιασδήποτε ζημίας, καθόσον παραγνωρίστηκε η διαχρονική πορεία του Ταμείου και το γεγονός ότι ο αποβιώσας έλαβε εγγυημένο

φιλοδώρημα αφυπηρέτησης σαφώς μεγαλύτερο από την απόδοση που θα απέφερε οποιαδήποτε άλλη επενδυτική στρατηγική.

Με τον **πέμπτο Λόγο Έφεσης** υποστηρίζεται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο κατέληξε εσφαλμένα ότι δεν υπήρξε συνετή διαχείριση της περιουσίας του Ταμείου λόγω έλλειψης διασποράς των επενδύσεων και της υπερεπένδυσης σε μετοχές της Τράπεζας. Προβάλλεται, συναφώς, ότι παραγνωρίστηκε η μεταβατική διάταξη του **Άρθρου 51(3) του Νόμου του 2006**, η οποία παρείχε προθεσμία συμμόρφωσης με τους περιορισμούς επένδυσης στη χρηματοδοτούσα επιχείρηση μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2010 (χρόνο μεταγενέστερο των επίδικων γεγονότων). Επιπρόσθετα, καταλογίζεται σφάλμα στο πρωτόδικο Δικαστήριο για την εξέταση της διαχείρισης επιλεκτικά μόνο από το 2006 και όχι διαχρονικά από την ίδρυση του Ταμείου, καθώς και για την εσφαλμένη σύγκριση με άλλα Ταμεία ανόμοιων χαρακτηριστικών, παραγνωρίζοντας την ύπαρξη του εγγυημένου σχεδίου φιλοδωρήματος.

Με τον **έκτο Λόγο Έφεσης** προσβάλλεται ως εσφαλμένη η αξιολόγηση της μαρτυρίας, καθόσον το πρωτόδικο Δικαστήριο αδικαιολόγητα υιοθέτησε τις θέσεις του εμπειρογνώμονα της Εφεσίβλητης, παρά το γεγονός ότι περιορίσε την ανάλυσή του από το

2006 και εντεύθεν, συγκρίνοντας ταμεία ανόμοιων χαρακτηριστικών, ενώ απέρριψε παράλληλα τη μαρτυρία των μαρτύρων των Εφεσσιόντων.

Με τον **πρώτο Λόγο Αντέφησης** υποστηρίζεται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο, εσφαλμένα, παρέλειψε να επιδικάσει υπέρ της Εφεσίβλητης το ποσό των **€478.402,47** (πλέον τόκων) – αντί του προρρηθέντος επιδικασθέντος ποσού - το οποίο αντιπροσώπευε τη διαφορά μεταξύ του ποσού που έλαβε ο αποβιώσας κατά την αφυπηρέτησή του στις 31.12.2008 και εκείνου που θα ελάμβανε εάν είχε αφυπηρετήσει πρόωρα στις 31.12.2007.

Με τον **δεύτερο Λόγο Αντέφησης** υποστηρίζεται, διαζευκτικά, ότι εσφαλμένα το πρωτόδικο Δικαστήριο δεν επιδίκασε υπέρ της Εφεσίβλητης το ποσό των **€305.573,74** (πλέον τόκων), το οποίο αντιπροσωπεύει τη διαφορά μεταξύ του τελικού συνταξιοδοτικού ωφελήματος που έλαβε αποβιώσας κατά την αφυπηρέτηση του στις 31.12.2008 και το ύψος του συνταξιοδοτικού ωφελήματος που θα λάμβανε αν το Ταμείο προχωρούσε σε μια «σταδιακή» αποεπένδυση από τις μετοχές της Τράπεζας, στρεφόμενο σε χαμηλότερου ρίσκου επενδύσεις, σύμφωνα με τις επιταγές του Νόμου του 2006.

(III) Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΦΕΣΗ ΑΡ. 402/2019

Με έναν και μοναδικό Λόγο Έφεσης προσβάλλεται ως εσφαλμένη η κρίση του πρωτόδικου Δικαστηρίου ότι δεν εδικαιολογείτο η απόδοση υπαίτιας ευθύνης σε προσωπικό επίπεδο στα μέλη της Διαχειριστικής Επιτροπής του Ταμείου, Εφesiβλητους 1, 2 και 3 (κ.κ. Τ. Φειδία, Α. Στυλιανού και Κ. Σωκράτους / Καθ' ων η Αίτηση 3, 4 και 5 πρωτοδίκως), ώστε να καθίστανται επιπλέον και εξ ολοκλήρου υπεύθυνοι για τη ζημιά που υπέστη η περιουσία του αποβιώσαντος.

(IV) Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΕΦΕΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΕΦΕΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛ. ΕΦ. 401/2019

Έχουμε εξετάσει με ιδιαίτερη προσοχή τους Λόγους Έφεσης και Αντέφεσης, τα περιγράμματα αγορεύσεων των ευπαιδευτών συνηγόρων και τις νομικές αυθεντίες στις οποίες μας παρέπεμψαν προς υποστήριξη των εκατέρωθεν θέσεων τους, καθώς και το φάκελο της πρωτόδικης διαδικασίας περιλαμβανομένων των κατατεθέντων τεκμηρίων.

Αφετηρία για την άσκηση εφετειακού ελέγχου, κατά απόφασης του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, αποτελεί το δεσμευτικό νομοθετικό πλαίσιο του **Άρθρου 12(11Α) του περί Ετησίων Αδειών μετ' Απολαβών Νόμου (Ν. 8/1967)** το οποίο προνοεί ότι:

«Οποιαδήποτε απόφαση του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών υπόκειται σε έφεση στο Ανώτατο Δικαστήριο βάσει οποιουδήποτε λόγου που συνεπάγεται νομικό σημείο μόνο...»

Τι αποτελεί νομικό σημείο έχει αναλυθεί και εξηγηθεί σε πληθώρα αποφάσεων (*In re HjiCostas (1984) 1 C.L.R. 513, Παναγιώτης Κουντουρίδης Λτδ v. Γεωργίου (2003) 1(B) Α.Α.Δ. 980, Spinneys Cyprus Ltd v. Χρ. Χρίστου (2004) 1(Γ) Α.Α.Δ. 1833, Αντένα Λτδ v. Κωνσταντίνου (2010) 1 Α.Α.Δ. 392, CTC/ARI Airports Ltd v. Παρασκευούλλας Ιωαννίδου (2015) 1 Α.Α.Δ. 2782, Terra Santa College v. Παπαπαρασκευά κ.ά., Πολ. Έφ. 93/13, ημερ. 21.12.2020, Vouros Healthcare Ltd v. Βάσου Ανδρέου, Πολ. Έφ. 196/18, ημερ. 20.5.2024, και Iron Mountain Cyprus Limited, Πολ. Έφ. 49/2019, ημερ. 23.5.2025).*

Ενδεικτικά, παρατίθεται το κάτωθι χαρακτηριστικό απόσπασμα από την υπόθεση **Αντένα Λτδ v. Κωνσταντίνου** (ανωτέρω):

«Όπως είχε επεξηγηθεί και στην παλαιότερη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση **In re HjiCostas (1984) 1 C.L.R. 513**, λόγος έφεσης δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι επί νομικού σημείου όταν στρέφεται κατά των ευρημάτων του Δικαστηρίου ως προς τα γεγονότα που περιβάλλουν τον τερματισμό της απασχόλησης και όπου η αιτιολογία η οποία παρέχεται προς υποστήριξη λόγου έφεσης, απολήγει σε αμφισβήτηση των ευρημάτων του Δικαστηρίου αναφορικά με τις περιβάλλουσες τον τερματισμό συνθήκες. Αυτή η αρχή επαναβεβαιώθηκε και στην **Παναγιώτης Κουντουρίδης Ατδ v. Γεωργίου (2003) 1(B) A.A.Δ. 980**, στην οποία τονίστηκε ότι είναι πάγια καθιερωμένο από τη νομολογία, αλλά και τον οικείο νόμο, ότι δεν είναι επιτρεπτή έφεση για ανατροπή των γεγονότων και των επ' αυτών ευρημάτων του πρωτόδικου Δικαστηρίου. (Βλ. επίσης **Spinneys Cyprus Ltd v. Χρ. Χρίστου (2004) 1(Γ) A.A.Δ. 1833**).»

Περαιτέρω, στην υπόθεση **Terra Santa College** (ανωτέρω) η έννοια του νομικού σημείου αναλύθηκε ως ακολούθως:

«Το τι συνθέτει νομικό σημείο, δεν είναι πάντα εύκολο να οριστεί και να προσδιοριστεί. Κατά τη νομολογία δεν φαίνεται να εντάσσονται στον όρο νομικό σημείο δικαστικά ευρήματα πρωτογενών γεγονότων (**Παναγιώτης Κουντουρίδης Ατδ v Γεωργίου (2003) 1(B) A.A.Δ. 980, 983**), σε αντίθεση με τα δικαστικά συμπεράσματα που βασίζονται επί των ευρημάτων αυτών (**In Re HadjiCostas (1984) 1 CLR 513, 519**). Ως εξάγεται και από την **Εκδοτικός Οίκος Δίας Δημόσια Ατδ v Παπαχριστοδούλου (2006) 1(A) A.A.Δ. 625, 629**, δεν υπάρχει εξαντλητικός ορισμός του όρου νομικό σημείο. Ωστόσο, ο περί ου ο λόγος όρος εμφανίζεται να περιλαμβάνει, εφαρμογή του νόμου σε αναντίλεκτα γεγονότα, ερμηνεία και οριοθέτηση του νομοθετικού σκοπού, λανθασμένη άσκηση δικαστικής διακριτικής ευχέρειας ή διακριτικής εξουσίας με βάση λανθασμένες νομικές αρχές, δικαστική ενέργεια χωρίς μαρτυρία, συμπεράσματα που είναι αντίθετα ή δεν συνάδουν με την ενώπιον του Δικαστηρίου μαρτυρία αλλά και η άποψη του Δικαστηρίου επί πρωτογενών γεγονότων που δεν μπορεί ευλόγως να υποστηριχθεί. Κατ' ακολουθίαν, είναι σημαντικό να κατορθώνεται στην κάθε περίπτωση η διαφοροποίηση μεταξύ δικαστικού ευρήματος και δικαστικού συμπεράσματος, με το πεδίο πάντως να μην προσφέρεται για δογματικές προσεγγίσεις (βλ. γενικώς, **Πολύβιος Γ. Πολυβίου, Το Εργατικό Δίκαιο της Κύπρου: Θεωρία και Πράξη, 2018, σελ. 780-785**).»

Στην υπόθεση **Vouros Healthcare Ltd** (ανωτέρω) σχετικά με την αξιολόγηση και το πότε επιτρέπεται η προσβολή της, αναφέρθηκαν τα εξής:

«...στην αιτιολογία που συνοδεύει Λόγους Έφεσης αφορώντες στην αξιολόγηση θα πρέπει να συγκεκριμενοποιείται σε ποιο σημείο η αξιολόγηση του πρωτόδικου Δικαστηρίου αποτέλεσε προϊόν εσφαλμένης νομικής καθοδήγησης, με παραπομπή στην νομική αρχή που κατ' ισχυρισμό παρερμηνεύθηκε από το πρωτόδικο Δικαστήριο. Αυτό ως απόρροια του ότι δεν πρέπει συγκαλυμμένα να προβάλλονται Λόγοι Έφεσης που αποσκοπούν ουσιαστικά στην προσβολή της αξιολόγησης και των ευρημάτων του πρωτόδικου Δικαστηρίου κάτι που δεν επιτρέπεται σύμφωνα με τις πιο πάνω νομοθετικές διατάξεις και νομολογία»

Με τον **πρώτο Λόγο Έφεσης**, οι Εφεσείοντες προβάλλουν ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα, κρίνοντας ότι το Ταμείο υπαγόταν κατά τον επίδικο χρόνο στις πρόνοιες του **Νόμου του 2006**. Ειδικότερα, υποστηρίζουν ότι το Ταμείο εξαιρείτο δυνάμει των διατάξεων του **Άρθρου 3(2)(β) και (ε)** του ρηθέντος Νόμου, οι οποίες προνοούν ότι:

«3(2) Ο παρών Νόμος δεν εφαρμόζεται-

[...]

(β) σε ιδρύματα που εμπίπτουν στους περί της Ασκήσεως Ασφαλιστικών Εργασιών και Άλλων Συναφών Θεμάτων Νόμους του 2002 έως 2005, στον περί του Ανοικτού Τύπου Οργανισμών Συλλογικών Επενδύσεων σε Κινητές Αξίες (ΟΣΕΚΑ) και περί Συναφών Θεμάτων Νόμο του 2004, στους περί των Επιχειρήσεων Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών (Ε.Π.Ε.Υ.) Νόμους του 2002 έως 2005, στους περί Τραπεζικών Εργασιών Νόμους του 1997 έως 2005 και στους περί Συνεργατικών Εταιρειών Νόμους του 1985 έως 2005·

[...]

(ε) στις **επιχειρήσεις**, οι οποίες για την καταβολή των συντάξεων στους **υπαλλήλους τους**, προσφεύγουν στη **σύσταση αποθεματικών στον ισολογισμό**:

Νοείται ότι, οι εν λόγω επιχειρήσεις γνωστοποιούν στην Αρμόδια Αρχή, εντός τριμήνου από τη σύσταση των αποθεματικών, την κατάσταση αυτή, προκειμένου να μην υπαχθούν στις πρόνοιες του παρόντος Νόμου»

(Έμφαση του Δικαστηρίου)

Επιπρόσθετα, οι Εφεσείοντες διατείνονται ότι ακόμη και αν ήθελε κριθεί ότι το Ταμείο ενέπιπτε στις πρόνοιες του **Νόμου του 2006**, δεν υφίστατο υποχρέωση άμεσης συμμόρφωσης με το ποσοτικό όριο επένδυσης στη χρηματοδοτούσα επιχείρηση (**Άρθρο 32(1)(στ)**), καθόσον σύμφωνα με τη μεταβατική διάταξη του **Άρθρου 51(3)**, παρείχεται προθεσμία συμμόρφωσης μέχρι τις 23 Σεπτεμβρίου 2010.

Κατά την εξέταση του ερωτήματος κατά πόσο το Ταμείο υπαγόταν στον **Νόμο του 2006**, το πρωτόδικο Δικαστήριο (σελ. 27–30) προέβη σε ενδελεχή νομική ανάλυση. Σύμφωνα με το **Άρθρο 2 του Νόμου του 2006** «*Ταμείο Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών*» ή, κατά ταυτόσημη έννοια, «*Ταμείο*», σημαίνει:

«...το Ταμείο το οποίο λειτουργεί, ανεξαρτήτως της νομικής του μορφής, σε κεφαλαιοποιητική βάση και ιδρύεται στη Δημοκρατία ξεχωριστά από οποιαδήποτε χρηματοδοτούσα επιχείρηση ή επαγγελματική ένωση, με στόχο να χορηγεί συνταξιοδοτικές παροχές στο πλαίσιο μιας επαγγελματικής δραστηριότητας, με βάση είτε νομοθεσία, είτε συμφωνία ή σύμβαση, που έχει συναφθεί-

(α) μεμονωμένα ή συλλογικά μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου ή των αντιστοίχων εκπροσώπων τους, ή

(β) με ελεύθερους επαγγελματίες, κατά την ισχύουσα στη Δημοκρατία νομοθεσία, και το οποίο αναπτύσσει δραστηριότητες που συνδέονται άμεσα με τον ανωτέρω στόχο.»

Με αναφορά στην ενώπιόν του μαρτυρία το πρωτόδικο Δικαστήριο διαπίστωσε ότι πληρούνταν όλες οι ανωτέρω προϋποθέσεις. Σχετικό είναι το ακόλουθο απόσπασμα (σελ. 28):

«Με τους γενικούς λόγους εμφάνισης, οι Καθ' ων η αίτηση παραδέχονται ότι κατόπιν συμφωνίας μεταξύ της Τράπεζας και της συντεχνίας των υπαλλήλων της, θα αποδίδονταν κατ' αναλογία στα μέλη του Ταμείου κατά την αφυπηρέτηση τους οι αποδόσεις των επενδύσεων τους. Δηλαδή, λειτουργώντας το Ταμείο σε κεφαλαιουχική βάση πλήρωνε τα μέλη του ανάλογα των αποδόσεων των επενδύσεων από τις εισφορές τους. Επίσης από το Καταστατικό και τους γενικούς λόγους εμφάνισης φαίνεται ότι το Ταμείο έφερε ξεχωριστή νομική προσωπικότητα, ότι δηλαδή είχε ιδρυθεί στη Δημοκρατία ξεχωριστά από οποιαδήποτε χρηματοδοτούσα επιχείρηση ή επαγγελματική ένωση.

Με βάση το άρθρο 10 του Καταστατικού, το Ταμείο υφίστατο για να καταβάλλει εισφορές σε μέλη που λόγω αφυπηρέτησης ή αποχώρησης - παραίτησης ή απόλυσης - τερματισμού της απασχόλησης ή θανάτου, έπαυαν να βρίσκονται στην υπηρεσία της Τράπεζας, - δηλαδή στόχος του Ταμείου ήταν η χορήγηση συνταξιοδοτικών παροχών στο πλαίσιο μιας επαγγελματικής δραστηριότητας.

Επίσης με βάση τους γενικούς λόγους εμφάνισης και τις καταστατικές πρόνοιες, το Ταμείο είχε ιδρυθεί και λειτουργούσε με βάση μια σειρά από συμφωνίες που είχαν κατά καιρούς συνομολογηθεί μεταξύ της Τράπεζας και των Υπαλλήλων της. Δηλαδή το Ταμείο είχε ιδρυθεί και λειτουργούσε δυνάμει συμφωνίας ή σύμβασης που είχε συναφθεί «μεμονωμένα ή συλλογικά μεταξύ εργοδότη και εργαζομένων ή των αντίστοιχων εκπροσώπων τους».»

(Υπογράμμιση του παρόντος Δικαστηρίου)

Επιπλέον, η υπαγωγή τόσο του Ταμείου όσο και ομοειδών Ταμείων τραπεζικών υπαλλήλων στο θεσμικό πλαίσιο των Ταμείων Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών έχει επιβεβαιωθεί νομολογιακά υπό το καθεστώς του **Νόμου 208(Ι)/2012**, ο οποίος κατήργησε και αντικατέστησε τον **Νόμο του 2006** (βλ. **Πλέιπελ ν. Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς Κύπρου, Έφ. Διοικ. Δικ. 50(Α)/2020, ημερ. 17.1.2025, και Κουπαρή κ.ά. ν. Ταμείου Προνοίας Προσωπικού Τραπεζής Κύπρου, Πολ. Έφ. 102/2018 και 31/2022, ημερ. 18.7.2025**). Δοθέντος ότι ο ορισμός του

«Ταμείου Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών» είναι ταυτόσημος και στα δύο νομοθετήματα, καταδεικνύεται περαιτέρω η ορθότητα της πρωτόδικης κρίσης ότι το επίδικο Ταμείο υπαγόταν στο ρυθμιστικό πλαίσιο του **Νόμου του 2006**.

Ως προς τις εξαιρέσεις του **Άρθρου 3(2)(β) και (ε)**, η σαφήνεια της διατύπωσής τους επιβάλλει την εφαρμογή του θεμελιώδους κανόνα της γραμματικής ερμηνείας (βλ. **Φυσεντζίδη v. K & C Snooker & Pool Entertainment, Πολ. Εφ.30/2019, ημερ. 1.6.2020, Α.Δ. “PALLADA ATHENA” DEVELOPERS LTD v. Δημοκρατίας, Αναθ.. Έφ. 82/2015, ημερ. 1.3.2022, Yordanova v. Αστυνομίας, Ποιν. Εφ. 22/2024, ημερ. 19.2.2024**).

Αναφορικά με την εξαίρεση της **παραγράφου (ε)** του **εδαφίου (2)** του ρηθέντος Άρθρου, το πρωτόδικο Δικαστήριο ορθώς κατέληξε (σελ. 29) ότι αυτή δεν τύγχανε εφαρμογής καθότι το Ταμείο δεν συνιστούσε «**επιχείρηση**». Επιπλέον, το Ταμείο αποτελεί διακριτή από την Τράπεζα νομική οντότητα, η οποία δεν απασχολούσε υπαλλήλους προς συνταξιοδότηση.

Αναφορικά με την εξαίρεση της **παραγράφου (β)** του **εδαφίου (2)**, αυτή αφορά ασφαλιστικές επιχειρήσεις, οργανισμούς συλλογικών

επενδύσεων (ΟΣΕΚΑ), ΕΠΕΥ και πιστωτικά ιδρύματα που διέπονται από ειδική νομοθεσία (όπως ο **περί Τραπεζικών Εργασιών Νόμος 66(Ι)/1997**), στις οποίες ουδόλως ενέπιπτε το Ταμείο ως διακριτή νομική οντότητα.

Ούτε η εξαίρεση της **παραγράφου (α) του εδαφίου (4)** του εν λόγω Άρθρου ετύγχανε εφαρμογής καθότι το επίδικο Ταμείο αριθμούσε περισσότερα από 100 μέλη.

Πέραν του ότι η υπαγωγή του Ταμείου στον **Νόμο του 2006** συνιστά αμιγώς νομικό ζήτημα, δεν είναι άνευ σημασίας το γεγονός ότι τόσο η ίδια η Διαχειριστική Επιτροπή όσο και οι εγκεκριμένοι ελεγκτές του Ταμείου είχαν αναγνωρίσει ρητά και εμπράκτως την υπαγωγή του στην ειρημένη νομοθεσία. Όπως προκύπτει από το σκεπτικό του πρωτόδικου Δικαστηρίου (σελ. 29–30)

- (i) Η Διαχειριστική Επιτροπή του Ταμείου υπέβαλε στις 31.8.2007 αίτηση εγγραφής στο Μητρώο της Αρμόδιας Αρχής κατ' επιταγήν της μεταβατικής διάταξης του **Άρθρου 49(1) του Νόμου του 2006** αφού προηγουμένως (στις 9.8.2007) είχε ζητήσει παράταση της σχετικής προθεσμίας,

αίτημα το οποίο απερρίφθη από τον Έφορο ελλείπει νομοθετικής εξουσίας.

- (ii) Ο Πρόεδρος της Διαχειριστικής Επιτροπής ενημέρωνε επανειλημμένα τα μέλη στις Γενικές Συνελεύσεις (30.5.2007, 19.12.2007 και 24.9.2008) ότι το Ταμείο υπαγόταν στη νέα νομοθεσία και ότι υφίστατο ανάγκη τροποποίησης του καταστατικού του προς συμμόρφωση με τις επιταγές της.
- (iii) Οι ελεγμένες από τους εγκεκριμένους ελεγκτές του Ταμείου (PricewaterhouseCoopers) Οικονομικές Καταστάσεις για το έτος 2011 ανέφεραν ρητά ότι αυτό διεπόταν από τον **Νόμο του 2006**.

Η συμπεριφορά αυτή της Διαχειριστικής Επιτροπής του Ταμείου και η κατάρτιση των ελεγμένων οικονομικών καταστάσεων υπό το εν λόγω νομικό καθεστώς σε ανύποπτο χρόνο, συνιστούν αναμφισβήτητη έμπρακτη αποδοχή της υπαγωγής του Ταμείου στον **Νόμο του 2006**. Ο μεταγενέστερος αντίθετος ισχυρισμός των Εφεσειόντων είναι σαφώς όψιμος και ασυμβίβαστος με τις προηγούμενες τους ενέργειες προσκρούοντας στη θεμελιώδη αρχή

ότι ένας διάδικος δεν δικαιούται να επιδοκιμάζει και να αποδοκιμάζει ταυτόχρονα.

Αναφορικά με το **Άρθρο 32(1)(στ) του Νόμου του 2006**, το πρωτόδικο Δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι η χρονική μετάθεση της εφαρμογής του δυνάμει της μεταβατικής διάταξης του **Άρθρου 51(3)** δεν περιόριζε ή ανέστελλε την άμεση ισχύ των υπολοίπων ρυθμιστικών διατάξεων του ιδίου εδαφίου. Αυτές επέβαλλαν τη διαχείριση και επένδυση των στοιχείων του ενεργητικού σύμφωνα με τις επιταγές της συνετής διαχείρισης, με το πρωτόδικο Δικαστήριο να αποδίδει, δικαιολογημένα, ιδιαίτερη βαρύτητα στις **παραγράφους (α) και (ε) του Άρθρου 32(1)**, οι οποίες προνοούν ότι:

«(α) Τα στοιχεία του ενεργητικού επενδύονται με γνώμονα την καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών και των δικαιούχων:

Νοείται ότι, σε περίπτωση πιθανής σύγκρουσης συμφερόντων, το Ταμείο ή ο φορέας που χειρίζεται το χαρτοφυλάκιό του εξασφαλίζει ότι **η επένδυση γίνεται αποκλειστικά προς το συμφέρον των μελών και των δικαιούχων**.

[...]

(ε) (i) τα στοιχεία του ενεργητικού είναι διαφοροποιημένα όπως αρμόζει και κατά τρόπο, έτσι ώστε να αποφεύγεται η υπέρμετρη εξάρτηση από κάποιο συγκεκριμένο επενδυτικό στοιχείο του ή κάποιο συγκεκριμένο εκδότη ή όμιλο επιχειρήσεων αλλά και η συσσώρευση κινδύνων στο χαρτοφυλάκιο συνολικά· (ii) οι επενδύσεις σε στοιχεία εκδοθέντα από τον ίδιο εκδότη ή από εκδότες, οι οποίοι ανήκουν στον ίδιο όμιλο, δεν εκθέτουν το Ταμείο σε συσσωρευμένους κινδύνους·

(Έμφαση του παρόντος Δικαστηρίου)

Όπως ορθά αναφέρθηκε πρωτοδίκως, δυνάμει του **Άρθρου 50 του Νόμου του 2006**, οι διατάξεις του υπερισχύουν ως ειδικές έναντι οποιασδήποτε αντίθετης διάταξης άλλου νομοθετήματος, με αποτέλεσμα η προηγούμενη εξαίρεση του **Άρθρου 24(2) Νόμου του 1981**, που επέτρεπε στα ταμεία τραπεζών την απεριόριστη επένδυση στον εργοδότη, να καταργηθεί αυτοδικαίως με την έναρξη ισχύος του **Νόμου του 2006**.

Υπό το φως των ανωτέρω ο πρώτος Λόγος Έφεσης κρίνεται αβάσιμος.

Με τον **δεύτερο λόγο έφεσης**, οι Εφεσεύοντες διατείνονται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο στερείτο δικαιοδοσίας προς εκδίκαση της επίδικης διαφοράς. Ειδικότερα, προβάλλουν τις ακόλουθες αιτιάσεις:

Πρώτον, ότι δεν υφίστατο «εργατική διαφορά» υπό την έννοια του **Άρθρου 2 του περί Ετησίων Αδειών μετ' Απολαβών Νόμου του 1967 (Ν. 8/1967)**, καθότι ο αποβιώσας είχε ήδη αφυπηρετήσει πριν από την καταχώρηση της Αίτησης και εισέπραξε ανεπιφύλακτα τα ωφελήματά του. Κατά την εισήγησή τους, η εργασιακή σχέση είχε λήξει και η σχέση των διαδίκων είχε καταστεί αμιγώς συμβατική, επικαλούμενοι προς τούτο την υπόθεση **Τράπεζα Κύπρου ν.**

Παντελίδου (2009) 1(B) Α.Α.Δ. 1114, στην οποία κρίθηκε ότι η δικαιοδοσία του καθιδρυομένου με βάση το **Άρθρο 12(1) του Ν. 8/1967** Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών «έχει ως προαπαιτούμενο την ύπαρξη εργατικής διαφοράς».

Δεύτερον, υποστηρίζουν ότι το παράπονο της Εφεσίβλητης περιστρεφόταν γύρω από κατ' ισχυρισμόν αμέλεια στη διαχείριση του ενεργητικού του Ταμείου, η οποία συνιστά αστικό αδίκημα και απαιτεί εξέταση περίπλοκων και εξειδικευμένων ζητημάτων. Προβάλλουν συναφώς την απόφαση της μειοψηφίας στην υπόθεση **Αυτωνία Μικρού κ.ά. v. Meridien Hotels Ltd (2003) 1(B) Α.Α.Δ. 1320**, συμφώνως της οποίας το Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών στερείται δικαιοδοσίας να επιληφθεί αστικού αδικήματος προς τον σκοπό παροχής ουσιαστικής θεραπείας, δυνάμενο να εξετάσει τέτοια ζητήματα μόνο έμμεσα ή παρεμπιπτόντως, εφόσον η κύρια ουσία της διαφοράς παραμένει εργατικής φύσεως.

Με κάθε σεβασμό, η επιχειρηματολογία των Εφεσειόντων ερείδεται σε εσφαλμένη νομική βάση. Το πρωτόδικο Δικαστήριο δεν άντλησε τη δικαιοδοσία του από το **Άρθρο 12(1) του περί Ετησίων Αδειών μετ' Απολαβών Νόμου του 1967 (Ν. 8/1967)**, αλλά από τα **Άρθρα**

23(3) και (4), καθώς και **14(5) του Νόμου του 1981**, τα οποία προνοούν ότι:

Άρθρο 23(3) & (4):

«(3) Πάσα διαφορά εγχειρομένη συνεπεία της εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος Νόμου **μεταξύ μέλους οιασδήποτε ταμείου προνοίας και του τοιούτου ταμείου υπάγεται εις την αποκλειστικήν αρμοδιότητα του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών.**

(4) Το Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών κέκτηται δικαιοδοσίας όπως επιλαμβάνεται οιασδήποτε διαφοράς δυνάμει του εδαφίου (3) ανεξαρτήτως του εάν τα περί ταύτην γεγονότα ή περιστάσεις συνιστούν αδίκημα δυνάμει του παρόντος ή οιασδήποτε ετέρου Νόμου.»

Άρθρο 14(5):

«(5) Το ταμείον προνοίας ευθύνεται εκ των πράξεων ή παραλείψεων των αντιπροσωπευόντων αυτό οργάνων, εφ' όσον η πράξις ή παράλειψις έλαβε χώραν κατά την εκτέλεσιν των ανατιθεμένων εις αυτά καθηκόντων και συνεπάγεται υποχρέωσιν αποζημιώσεως. Ευθύνεται επί πλέον εξ ολοκλήρου και το υπαίτιον πρόσωπον.»

(Έμφαση του παρόντος Δικαστηρίου)

Στην προκειμένη περίπτωση, όπως αναφέρεται στα ευρήματα του πρωτόδικου Δικαστηρίου, ο αποβιώσας αφυπηρέτησε από την Τράπεζα στις 31.12.2008, λαμβάνοντας ως Φιλοδώρημα Αφυπηρέτησης για την υπηρεσία του μέχρι την 31.12.1993 το ποσό των €274.263,70 (το οποίο υπερέβαινε την τότε αξία των 11.921 μονάδων του στο Ταμείο Προνοίας), καθώς και το επιπρόσθετο ποσό των €143.064,37 για τα έτη υπηρεσίας του μετά το 1993.

Το πρωτόδικο Δικαστήριο δικαιολογημένα έκρινε ότι, παρά την καταβολή των ανωτέρω ποσών στον αποβιώσαντα, η επίδικη διαφορά αφορούσε το εις πίστη του κατατεθειμένο ποσό στο Ταμείο και ανέκυψε συνεπεία της εφαρμογής του **Νόμου του 1981**, ο οποίος αναθέτει αποκλειστική δικαιοδοσία στο Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών. Υπέδειξε, συναφώς, ότι η αρμοδιότητά του επί διαφορών ταμείων προνοίας δεν περιορίζεται στα στενά όρια των εργατικών διαφορών, αλλά επεκτείνεται σε κάθε διαφορά μεταξύ μέλους και ταμείου, έστω και αν τα πραγματικά περιστατικά συνιστούν αδίκημα *«είτε με βάση τις διατάξεις του Νόμου αυτού είτε οποιουδήποτε άλλου νόμου»*, χωρίς το Δικαστήριο να υπόκειται σε οποιονδήποτε περιορισμό ως προς τα νομικά ή πραγματικά ζητήματα που καλείται να επιλύσει.

Προς τούτο επικαλέστηκε, κατ' αναλογία, την απόφαση (πλειοψηφίας) στην **Αντωνία Μικρού κ.ά. v. Meridien Hotels Ltd** (ανωτέρω) σύμφωνα με την οποία το **Άρθρο 12(11Α)** του **περί Ετήσιων Αδειών μετ' Απολαβών Νόμου του 1967 (Ν. 8/67)**, δεν θέτει κανέναν απολύτως περιορισμό ως προς τα νομικά ζητήματα τα οποία δύναται να επιλύσει το Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών. Εφόσον απαιτείται για την κρίση της επίδικης διαφοράς, το Δικαστήριο κέκτηται εξουσία να αποφανθεί επί πολύπλοκων και

δύσκολων νομικών ζητημάτων, ενεργώντας κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως οποιοδήποτε άλλο Δικαστήριο της Δημοκρατίας. Το απόσπασμα το οποίο επικαλούνται οι Εφεσείοντες στο περίγραμμα αγόρευσης τους προέρχεται από την απόφαση της μειοψηφίας, η οποία δεν αποτελεί μέρος του δεσμευτικού προηγούμενου της απόφασης. Επομένως, το γεγονός ότι ο αποβιώσας αφυπηρέτησε από την Τράπεζα πριν την καταχώρηση της Αίτησης, με αποτέλεσμα τη λύση της μεταξύ τους εργασιακής σχέσης, δεν επηρεάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών.

Με την ανωτέρω κρίση του πρωτόδικου Δικαστηρίου συμφωνούμε πλήρως, μη έχοντες οτιδήποτε να προσθέσουμε.

Όσον αφορά την επίκληση από τους Εφεσείοντες της υπόθεσης **Τράπεζα Κύπρου ν. Παντελίδου** (ανωτέρω), κρίνουμε ότι αυτή ουδόλως τυχάνει εφαρμογής καθότι διαφοροποιείται ουσιωδώς ως προς τα πραγματικά της περιστατικά. Ειδικότερα, ενώ στην υπόθεση **Παντελίδου** υπήρχε υπογεγραμμένη ρητή συμφωνία απαλλαγής του Ταμείου, στην υπό κρίση περίπτωση ουδεμία τέτοια μαρτυρία προσκομίστηκε. Επιπλέον, το ποσό που εισπράχθηκε κατά την αφυπηρέτησή του αποβιώσαντος αφορούσε το Φιλοδώρημα

Αφυπηρέτησης που καταβλήθηκε από την Τράπεζα και ουδόλως απέσβεσε τις αξιώσεις του έναντι του Ταμείου προς αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας.

Κατά την πάγια νομολογία, η παραίτηση από νόμιμο δικαίωμα ή η απαλλαγή από αδικοπρακτική ευθύνη δεν συνάγεται εμμέσως ούτε τεκμαίρεται από την απλή είσπραξη οφειλόμενου ποσού, αλλά προϋποθέτει ρητή και ειδική αναφορά περί τούτου στο σχετικό έγγραφο ή συμφωνία, είτε συμπεριφορά η οποία υποδηλώνει αναμφισβήτητα (*unequivocally*) εγκατάλειψη του δικαιώματος (βλ. ***Louis Tourist Agency Ltd v. Ηλία (1992) 1 Α.Α.Δ. 98, Investia Public Company Ltd v. Ιωαννίδη (2016) 1 Α.Α.Δ. 914***).

Υπό το φως όλων των προεκτεθέντων, ο δεύτερος λόγος έφεσης κρίνεται αβάσιμος.

Με τον **τρίτο λόγο έφεσης**, οι Εφεσείοντες προσβάλλουν ως εσφαλμένη, παράτυπη και αντικανονική την κρίση του πρωτόδικου Δικαστηρίου με την οποία αποφασίστηκε ότι δεν μπορούσε να γίνει δεκτός ο μάρτυράς τους, κ. Χατζηιωσήφ, ως πραγματογνώμονας, με αποτέλεσμα να αγνοηθεί ή και να απορριφθεί η μαρτυρία του.

Ειδικότερα, στο περίγραμμα αγόρευσής τους, οι Εφεσείοντες υποστηρίζουν ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο τελούσε υπό νομική πλάνη ως προς τις εφαρμοστέες αρχές που διέπουν τη μαρτυρία γνώμης, προβάλλοντας τον ισχυρισμό ότι εσφαλμένα έγινε επίκληση της **παραγράφου 8 της Οδηγίας 1/2010 (Κ.Δ.Π. 22/2010)**, η οποία εκδόθηκε δυνάμει του **Άρθρου 18(1) του Νόμου του 2006** (εφεξής «**η Οδηγία**»). Κατά την εισήγησή τους, η **Οδηγία** ρυθμίζει αποκλειστικά το ποια πρόσωπα δύνανται να παρέχουν επενδυτικές υπηρεσίες σε Διαχειριστική Επιτροπή Ταμείου Προνοίας και δεν καθορίζει ούτε περιορίζει το ποιος δύναται να καταθέσει ενώπιον Δικαστηρίου ως μάρτυρας γνώμης. Επικαλούμενοι την υπόθεση **Νικολάου ν. Δημοκρατίας (2017) 2(A) Α.Α.Δ. 429**, υποστηρίζουν ότι η πραγματογνωμοσύνη είναι προϊόν μελέτης, πείρας ή εκπαίδευσης και ότι ο κ. Χατζηιωσήφ, ως έμπειρος Ορκωτός Λογιστής, είχε αποδείξει την κατάρτιση και τις γνώσεις του, με αποτέλεσμα η απόρριψη της μαρτυρίας του να αποτελεί νομικό και πραγματικό σφάλμα. Περαιτέρω, διατείνονται ότι ο **Νόμος του 2006**, δεν τύγχανε εφαρμογής κατά τον ουσιώδη χρόνο καθότι είχε δοθεί χρονική προθεσμία ενός έτους για την εφαρμογή του, καταλήγοντας ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο προέβη σε εσφαλμένη αξιολόγηση της μαρτυρίας του κ. Χατζηιωσήφ.

Εξετάζοντας την εκκαλούμενη απόφαση, κατ' αρχάς παρατηρείται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο ορθώς αναφέρθηκε στις πάγιες νομολογιακές αρχές που διέπουν τη δεκτότητα μαρτυρίας εμπειρογνωμόνων, οι οποίες συνοψίζονται στο ακόλουθο απόσπασμα από την υπόθεση **Νικολάου v. Δημοκρατίας** (ανωτέρω):

«Η πραγματογνωμοσύνη είναι το αποτέλεσμα μελέτης, πείρας ή εκπαίδευσης (Δέστε **Χατζηξενοφώντος κ.ά. v. Αστυνομίας (2013) 2 A.A.Δ. 316**). Μαρτυρία μπορεί να γίνει αποδεκτή ως μαρτυρία πραγματογνώμονα όταν προέρχεται από επιστήμονα, στα πλαίσια της επιστήμης του (Δέστε **Folkes v Chadd (1782) 3 Dong KB 157-15.4.13**). Κάποιος μπορεί να θεωρηθεί ως πραγματογνώμονας, χωρίς, κατ' ανάγκη, να κατέχει τα απαραίτητα ακαδημαϊκά προσόντα εάν έχει μεγάλη πείρα επί του θέματος (Δέστε **Ηλιάδη & Σάντη - Το Δίκαιο της Απόδειξης - Δικονομικές και Ουσιαστικές Πτυχές, σελ. 575 - 587**). Για να καταθέσει κάποιος ως πραγματογνώμονας, πρέπει να καταδείξει ότι κατέχει τα προσόντα για κάτι τέτοιο (Δέστε **R v Francis (2013) EWCA Crim. 123**). Το ζήτημα του ποιος είναι πραγματογνώμονας αποφασίζεται από το Δικαστήριο μετά από άσκηση διακριτικής ευχέρειας και αφού εξετάσει τις γνώσεις και την εμπειρία του μάρτυρα, στο συγκεκριμένο θέμα που καλείται να καταθέσει (Δέστε **Σιακόλα v Αστυνομίας (2013) 2 A.A.Δ. 110** και **Yaacoub v. Δημοκρατίας, Ποιν. Έφ. 73/2013, ημερ. 19.3.2014, ECLI:CY:AD:2014:D66**). Το ζήτημα της πραγματογνωμοσύνης μπορεί να αποφασιστεί κατά την προσπάθεια παρουσίασης της σχετικής μαρτυρίας ή ακόμη ευχερέστερα, στο τέλος της υπόθεσης, κατά τη διατύπωση της τελικής ετυμηγορίας, εκτός αν το όλο ζήτημα εξεταστεί στα πλαίσια δίκης εντός δίκης. Το καίριο ερώτημα που πρέπει να απασχολήσει το Δικαστήριο είναι το για ποιο θέμα παρουσιάζεται ο μάρτυρας ως πραγματογνώμονας (Δέστε **R. v Clarke (2013) EWCA, Crim. 162**)».

(βλ. και **Χρίστου v Γεωργίου, Πολ. Έφ. 158/2013, ημερ. 26.10.2022**)

Στην παρούσα υπόθεση, το θέμα επί του οποίου ο κ. Χατζηιωσήφ επιχείρησε να καταθέσει ως εμπειρογνώμονας αφορούσε τη συνετή διαχείριση, τη διασπορά χαρτοφυλακίου και την επενδυτική

πολιτική του Ταμείου. Η **παράγραφος 8 της Οδηγίας** διαλαμβάνει τα εξής:

«8. Για την παροχή υπηρεσιών σε επενδυτικά θέματα γενικής φύσης, η οποία αφορά στις υπηρεσίες κατά τα οριζόμενα στην παρούσα Οδηγία (Παράρτημα Γ), και οι οποίες περιλαμβάνουν και την ετοιμασία της δήλωσης αρχών επενδυτικής πολιτικής την οποία υποχρεούνται όλα τα ταμεία να υποβάλλουν, η Αρμόδια Αρχή καθορίζει τα ακόλουθα πρόσωπα, τα οποία είτε είναι μέλη της διαχειριστικής επιτροπής είτε είναι οι προσληφθέντες σύμβουλοι αυτής, ως κατέχοντα τα κατάλληλα επαγγελματικά προσόντα και εμπειρία:

-παροχέας επενδυτικών υπηρεσιών, ή

-εταίρο μέλος ενός από τα σώματα επαγγελματιών αναλογιστών που αναγνωρίζονται από το Groupe Consultatif des Associations D'Actuaires dans les Pays des Communautes Europeennes (European Actuarial Consultative Group) ή από το International Actuarial Association, με τουλάχιστον τρία χρόνια επιβεβαιωμένη εμπειρία μετά την απόκτηση του πιο πάνω επαγγελματικού τίτλου σε θέματα επενδύσεων που αφορούν συνταξιοδοτικά ταμεία, ή

-κάτοχος αναγνωρισμένων επαγγελματικών προσόντων /πιστοποιητικών, τα οποία περιλαμβάνονται στον εκάστοτε ισχύοντα κατάλογο αναγνωρισμένων προσόντων / πιστοποιητικών τον οποίο καταρτίζει το Υπουργείο Οικονομικών (Παράρτημα Δ), σε παροχή επενδυτικής συμβουλής, με τουλάχιστον τρία χρόνια επιβεβαιωμένη εμπειρία σε θέματα επενδύσεων που αφορούν συνταξιοδοτικά ταμεία, ή

-πιστοποιημένο πρόσωπο, το οποίο είναι εγγεγραμμένο στο δημόσιο μητρώο πιστοποιημένων προσώπων που τηρείται από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς Κύπρου, σε παροχή επενδυτικής συμβουλής, με τουλάχιστον τρία χρόνια επιβεβαιωμένη εμπειρία σε θέματα επενδύσεων που αφορούν σε συνταξιοδοτικά ταμεία»

(Υπογράμμιση του παρόντος Δικαστηρίου)

Το πρωτόδικο Δικαστήριο, αντιπαραβάλλοντας τα επαγγελματικά προσόντα και εμπειρία του κ. Χατζηιωσήφ με τα οριζόμενα στην

παράγραφο 8, κατέγραψε τους λόγους αποκλεισμού του ως εμπειρογνώμονα. Σχετικό είναι το κάτωθι απόσπασμα (σελ. 36-37):

«Σε αντίθεση με τον κ. Μάρκου, τα προσόντα, η εμπειρία και η επαγγελματική ενασχόληση του κ. Χατζηιωσήφ, δεν βρίσκουμε να αποτελούν στοιχεία που να τον θέτουν σε μια από τις υποπαραγράφους του άρθρου 8 της οδηγίας καθώς δεν είναι αναλογιστής και συνεπώς δεν εμπίπτει στην παράγραφο που αρχίζει με τις λέξεις «εταίρο μέλος ενός από τα σώματα επαγγελματικών αναλογιστών...», δεν έχει ισχυριστεί ότι κατέχει οποιαδήποτε από τα προσόντα / πιστοποιητικά που αναφέρονται στην παράγραφο που αρχίζει με τις λέξεις «κάτοχος αναγνωρισμένων επαγγελματικών προσόντων / πιστοποιητικών...», όπως επίσης δεν έχει ισχυριστεί ότι το όνομα του περιλαμβάνεται στο δημόσιο μητρώο πιστοποιημένων προσώπων που αναφέρονται στην παράγραφο που αρχίζει με τις λέξεις «πιστοποιημένο πρόσωπο...». Περαιτέρω, κατά την αντεξέταση του, παραδέχθηκε ότι δεν γνωρίζει την Οδηγία «γιατί δεν είναι κάτι που δουλεύω» και ότι ουδέποτε έδωσε επενδυτική συμβουλή σε συνταξιοδοτικά ταμεία ή σε οποιαδήποτε νομικό πρόσωπο γενικότερα. Για όλα τα πιο πάνω βρίσκουμε ότι ο κ. Χατζηιωσήφ δεν τηρεί οποιαδήποτε από τις προϋποθέσεις που θέτει η Οδηγία για να παρέχει υπηρεσίες σε επενδυτικά θέματα γενικής φύσης και ή σε συνταξιοδοτικά ταμεία. Συνεπώς, η μαρτυρία του κατά ποσό η διαχείριση του Ταμείου ήταν συνεπής και επιμελής, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να εκληφθεί ως μαρτυρία εμπειρογνώμονα.»

Δεν εντοπίζουμε οποιοδήποτε σφάλμα στη μη αποδοχή του κ. Χατζηιωσήφ ως εμπειρογνώμονα. Η **παράγραφος 8 της Οδηγίας** καθορίζει τα ελάχιστα επαγγελματικά προσόντα και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται προκειμένου ένα πρόσωπο να δύναται να παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες σε Διαχειριστική Επιτροπή Ταμείου Συνταξιοδοτικών Επαγγελματικών Παροχών, επί επενδυτικών θεμάτων γενικής φύσεως (περιλαμβανομένης της χάραξης επενδυτικής στρατηγικής και διασποράς κινδύνου). Το κανονιστικό αυτό πλαίσιο συνδέεται άρρηκτα με το ερώτημα του ποιος κατέχει

την αναγκαία τεχνογνωσία και εξειδίκευση ώστε να εκφέρει έγκυρη μαρτυρία γνώμης επί των εν λόγω θεμάτων.

Όπως εύστοχα επισημαίνεται στο περίγραμμα αγόρευσης της Εφεσίβλητης, θα αποτελούσε οξύμωρο σχήμα εάν πρόσωπο, το οποίο εκ του νόμου κωλύεται λόγω έλλειψης προσόντων και πείρας να παρέχει επενδυτικές συμβουλές σε Διαχειριστική Επιτροπή Ταμείου Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών, γινόταν δεκτό από το Δικαστήριο ως εμπειρογνώμονας, προκειμένου να δώσει μαρτυρία γνώμης επί του κατά πόσον η επενδυτική διαχείριση του Ταμείου υπήρξε επιμελής και συνετή.

Τέλος, η θέση περί μη εφαρμογής του **Νόμου του 2006**, κατά τον επίδικο χρόνο, στερείται νομικού και πραγματικού ερείσματος για λόγους που έχουμε ήδη εξηγήσει κατά την εξέταση του προηγούμενου λόγου έφεσης.

Το πρωτόδικο Δικαστήριο δεν περιορίστηκε στη μη αποδοχή της εμπειρογνωμοσύνης του κ. Χατζηιωσήφ, αλλά προχώρησε και εξέτασε την ουσία των όσων κατέθεσε, κρίνοντάς τον αναξιόπιστο για τους ακόλουθους, συνοπτικά, λόγους:

- (i) Η μελέτη και οι θέσεις του παρουσίαζαν θεμελιώδεις εσωτερικές αντιφάσεις. Ενώ αναγνώρισε ως επικίνδυνο το «*να βάζεις όλα τα αυγά σε ένα καλάθι*», εντούτοις δήλωσε ότι η χρονική στιγμή εκκίνησης της διασποράς ήταν κατ' αυτόν αδιάφορη.
- (ii) Οι ισχυρισμοί του περί αδυναμίας αποεπένδυσης παρέμειναν εντελώς μετέωροι και ανυπόστατοι, καθότι δεν προσκομίστηκε κανένα στοιχείο ότι η Διαχειριστική Επιτροπή εξέτασε καν τέτοιο ενδεχόμενο κατά τον ουσιώδη χρόνο.
- (iii) Δήλωσε άγνοια για τη Δήλωση Αρχών Επενδυτικής Πολιτικής του Ταμείου, η οποία αποτελεί το κατεξοχήν θεμελιώδες έγγραφο λειτουργίας ενός συνταξιοδοτικού ταμείου.

Επομένως, έστω και αν επιλοχούσε οποιοδήποτε σφάλμα ως προς την απόρριψη της ιδιότητας του κ. Χατζηιωσήφ ως εμπειρογνώμονα, η εν συνεχεία απόρριψη της μαρτυρίας του ως αναξιόπιστης δεν αποτελεί νομικό σημείο εν τη εννοία του **Άρθρου 12(11Α) του περί Ετησίων Αδειών μετ' Απολαβών Νόμου του**

1967 (N. 8/1967), καθιστώντας την κρίση του Δικαστηρίου επί του προκειμένου μη υποκείμενη σε εφετειακό έλεγχο.

Υπό το φως των ανωτέρω ο τρίτος λόγος έφεσης κρίνεται αβάσιμος.

Ο τέταρτος Λόγος Έφεσης είναι συναφής με τους δύο λόγους Αντέφεσης, δεδομένου ότι όλοι μαζί άπτονται της ορθότητας ή μη του ποσού της επιδικασθείσας αποζημίωσης, και ως εκ τούτου χρήζουν συνεξέτασης.

Με τον **τέταρτο Λόγο Έφεσης**, οι Εφεσεύοντες προσβάλλουν ως εσφαλμένη και παντελώς ανατιολόγητη την επιδίκαση του ποσού των **€194.708,44** με νόμιμο τόκο από 30.12.2009 μέχρι εξοφλήσεως, προβάλλοντας συνοπτικά τις ακόλουθες θέσεις:

(α) Ενώ η πλευρά της Εφεσίβλητης αξίωνε ποσό πέραν των 400 χιλιάδων ευρώ [κατ' ακρίβεια €478.402,47] και προσκομίστηκε μαρτυρία από τον εμπειρογνώμονά κ Μάρκου για τρεις διαφορετικές μεθόδους υπολογισμού της κατ' ισχυρισμό ζημίας, το πρωτόδικο Δικαστήριο επιδίκασε παντελώς αυθαίρετα το ποσό των **€194.708,44** χωρίς να εξηγήσει επαρκώς ή και καθόλου τον

λόγο που κατέληξε στο συγκεκριμένο ποσό, υποκαθιστώντας τον εμπειρογνώμονα επί περίπλοκων ζητημάτων.

(β) Εάν το πρωτόδικο Δικαστήριο υπήγαγε ορθά τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης στην κείμενη νομοθεσία, θα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι ουδεμία νομοθετική υποχρέωση παραβιάστηκε εκ μέρους των Εφεσσιόντων, καθόσον η κρίση περί ύπαρξης αυτοτελούς καθήκοντος συνετής διαχείρισης, ανεξαρτήτως των διατάξεων του **Νόμου του 2006**, είναι νομικά εσφαλμένη. Ακόμη δε και αν ίσχυε τέτοια υποχρέωση, μια ορθή και ολοκληρωμένη αξιολόγηση των δεδομένων και των αποδόσεων από τον εμπειρογνώμονα της Εφεσίβλητης απαιτούσε την αναδρομή από την ίδρυση του Ταμείου και όχι την επιλεκτική εξέτασή τους από το 2006 και εντεύθεν. Υπό το πρίσμα μιας τέτοιας διαχρονικής θεώρησης, προκύπτει ότι ο αποβιώσας έλαβε συνολικό ποσό μεγαλύτερο από την απόδοση μιας συντηρητικής και ασφαλούς επένδυσης.

(γ) Το πρωτόδικο Δικαστήριο κατέληξε σε εσφαλμένη κρίση ως προς το ζήτημα της συνετής διαχείρισης, παραλείποντας να αξιολογήσει ορθά τη μαρτυρία των εμπειρογνομόνων αλλά και το σύνολο του μαρτυρικού υλικού. Ειδικότερα, παραγνωρίστηκε ότι

ο εμπειρογνώμονας της Εφεσίβλητης κ. Μάρκου βασίστηκε σε θεωρίες και υποθέσεις, περιορίζοντας την ανάλυσή του από το 2006 και εντεύθεν, αντί να γίνει αποδεκτή η θέση των Εφεσειόντων - όπως αυτή προέκυπτε από τη μαρτυρία του κ. Χατζηιωσήφ και του μέλους της Διαχειριστικής Επιτροπής κ. Σωκράτους - ότι η διαχρονική πορεία του Ταμείου και ο ιδιαίτερος τρόπος λειτουργίας του παρείχαν εξασφαλισμένο ποσό εγγυημένο από την Τράπεζα (Φιλοδώρημα Αφυπηρέτησης 80 μηνιαίων μισθών). Η εν λόγω εγγύηση εδραζόταν στο Άρθρο 9(β) του Καταστατικού του Ταμείου, δυνάμει του οποίου η Τράπεζα είχε την ευχέρεια να εγκρίνει ή να απορρίπτει τις επενδύσεις των κεφαλαίων και σε τέτοια περίπτωση εγγυάτο ανέκκλητα τα δικαιώματα των μελών. Το γεγονός αυτό, κατά τους Εφεσείοντες, αποδεικνύει ότι ο αποβιώσας ουδένα κίνδυνο διέτρεχε και ότι η απόδοση που έλαβε ήταν σαφώς υψηλότερη από εκείνη που θα απέδιδε η συντηρητική πολιτική των Ταμείων την οποία εισηγήθηκε ο κ. Μάρκου. Συνεπώς, ακόμη και εάν υπήρξε μη συνετή διαχείριση, ουδεμία ζημία προκλήθηκε στον αποβιώσαντα που να δικαιολογεί την έκδοση απόφασης εναντίον των Εφεσειόντων.

(δ) Η συγκεκριμένη επενδυτική πολιτική που ακολουθήθηκε από το Ταμείο αποτελούσε τη μόνη πρόσφορη επιλογή προκειμένου να επιτευχθούν αποδόσεις υψηλότερες από τον μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης των μισθών (10%) και, κατ' επέκταση, ανάλογη αύξηση του φιλοδωρήματος αφυπηρέτησης (πολιτική την οποία αποδέχονταν ανεπιφύλακτα όλα τα μέλη του Ταμείου, εφόσον ουδέποτε αμφισβητήθηκε). Επιπλέον, η σύγκριση στην οποία προέβη ο κ. Μάρκου με το Ταμείο Ξενοδοχοϋπαλλήλων ήταν άσχετη και αβάσιμη, καθόσον το εν λόγω ταμείο δεν παρείχε εγγυημένο ποσό στα μέλη του, ενώ ο εν λόγω μάρτυρας στερείτο εμπειρίας ως προς την ιδιαιτερότητα των Κυπριακών Ταμείων Προνοίας κατά τον ουσιώδη χρόνο.

(ε) Οι εκθέσεις του κ. Μάρκου κατέληγαν σε αυθαίρετα συμπεράσματα βασισμένα σε υποθετικά σενάρια και όχι σε πραγματικά δεδομένα, με αποτέλεσμα, ερωτηθείς εάν μπορούσε να προσδιορίσει επακριβώς το ύψος της ζημιάς δεν ήταν σε θέση να το πράξει, στοιχείο που καταδεικνύει την αδυναμία τεκμηρίωσης του αξιωμένου ποσού, πράγμα το οποίο εσφαλμένως αγνοήθηκε πρωτοδίκως.

Στον αντίποδα η Εφεσίβλητη υποστηρίζει ότι ο τέταρτος Λόγος Έφεσης πρέπει να απορριφθεί συλλήβδην, καθώς: (α) επιχειρεί απαράδεκτη γενική επαναξιολόγηση της μαρτυρίας και της αξιοπιστίας των μαρτύρων χωρίς να εγείρει πραγματικό νομικό σημείο· (β) το πρωτόδικο Δικαστήριο κατέληξε δεόντως αιτιολογημένα στο ποσό της αποζημίωσης στηριζόμενο σε μέθοδο υπολογισμού του εμπειρογνώμονα κ. Μάρκου, η οποία δεν αμφισβητήθηκε κατά την αντεξέταση, (γ) η επιλογή ενός ποσού αποζημίωσης από ένα εύρος διαφορετικών μεθόδων υπολογισμού ζημίας δικαιολογείται κατ' εφαρμογή του «broad axe or broad brush principle» και (γ) τα παράπονα των Εφεσειόντων περί του χρονικού σημείου εξέτασης ή της δήθεν «εγγύησης» του Ταμείου στερούνται νομικού ερείσματος, δεδομένου ότι η Διαχειριστική Επιτροπή παραβίασε κατάφωρα τις υποχρεώσεις της συνετής διαχείρισης με βάση το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, θέτοντας τα συμφέροντα της Τράπεζας υπεράνω των συμφερόντων των μελών του Ταμείου.

Με την Αντέφεση, η Εφεσίβλητη προσβάλλει την πρωτόδικη απόφαση ως προς το ύψος του επιδικασθέντος ποσού, επιδιώκοντας την αύξησή του, και προβάλλει δυο λόγους, οι οποίοι, συνοπτικά, αφορούν στα εξής:

Με τον **πρώτο Λόγο Αντέφεσης**, η Εφεσίβλητη ισχυρίζεται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα παραλείποντας να επιδικάσει υπέρ της το ποσό των **€478.402,47** (πλέον νόμιμο τόκο από 31.12.2008), το οποίο αντιπροσωπεύει τη διαφορά μεταξύ του συνταξιοδοτικού ωφελήματος που θα ελάμβανε ο αποβιώσας εάν αφυπηρετούσε πρόωρα στις 31.12.2007 και εκείνου που τελικά έλαβε κατά την κανονική αφυπηρέτησή του στις 31.12.2008.

Προς θεμελίωση του λόγου αυτού, υποστηρίζεται ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο - αξιολογώντας θετικά τη μαρτυρία της Εφεσίβλητης – προέβη σε ασφαλή ευρήματα γεγονότων. Ειδικότερα, διαπίστωσε ότι ο αποβιώσας επιδίωξε να λάβει μια μελετημένη απόφαση πρόωρης αφυπηρέτησης στα τέλη του 2007, πλην όμως τα μέλη του Ταμείου βρίσκονταν στο σκοτάδι από 1.11.2007 μέχρι και τις 19.12.2007 αναφορικά με την αξία της μονάδας τους. Όπως προκύπτει από το πρακτικό της Γενικής Συνέλευσης ημερομηνίας 19.12.2007 (Τεκ. 19), κατά την εν λόγω ημερομηνία ανακοινώθηκε απλώς η τιμή της μονάδας για τους υπαλλήλους που είχαν αποχωρήσει τον Νοέμβριο του 2007, ενώ ταυτόχρονα αποφασίστηκε αλλαγή στο σύστημα καθορισμού της αξίας της μονάδας από τον Δεκέμβριο του 2007 και εντεύθεν (σύμφωνα με την οποία, αντί να

λαμβάνεται υπόψη η αξία του προηγούμενου μήνα, η μονάδα αποκρυσταλλωνόταν πλέον στο τέλος του μήνα αποχώρησης). Το πρωτόδικο Δικαστήριο έλαβε περαιτέρω υπόψη ότι ακόμη και αν ο αποβιώσας γνώριζε την τιμή της μονάδας για τον Δεκέμβριο του 2007, και πάλι δεν θα μπορούσε να αφυπηρετήσει εντός του εν λόγω μήνα, δεδομένου ότι, σύμφωνα με το άρθρο 10 του Ν. 24/67, υποχρεούτο να δώσει ελάχιστη προειδοποίηση τριών εβδομάδων στον εργοδότη του, με αποτέλεσμα το νωρίτερο που θα μπορούσε να τεθεί σε ισχύ η αφυπηρέτησή του να είναι η 10.1.2008, οπότε και θα ανέμενε να εισπράξει την τιμή της μονάδας όπως αυτή θα διαμορφωνόταν τελικά στις **31.1.2008**. Ταυτόχρονα, το Δικαστήριο απέρριψε τη θέση του κ. Σωκράτους ότι η παραμονή του αποβιώσαντος στην υπηρεσία ήταν αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής.

Συνεπώς, διατείνονται οι ευπαίδευτοι συνήγοροι της Εφεσίβλητης, εφόσον το πρωτόδικο Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο αποβιώσας δεν ήταν σε θέση να λάβει μελετημένη απόφαση πρόωρης αφυπηρέτησης στα τέλη του 2007 ως ισχυρίστηκε η Εφεσίβλητη, και υπήρχε ενώπιόν του η σαφής και αδιαμφισβήτητη μαρτυρία του εμπειρογνώμονα κ. Μάρκου για την προκληθείσα ζημία ανερχόμενη σε €478.402,47 πλέον νόμιμο τόκο από 31.12.2008, όφειλε, δυνάμει του θεμελιώδους αξιώματος *ubi jus ibi remedium* (όπου

υπάρχει δικαίωμα υπάρχει και θεραπεία) και του Άρθρου 31 του Ν. 14/1960, να αποδώσει την πλήρη θεραπεία αποκατάστασης. Η δε παράλειψή του να επιδικάσει το εν λόγω ποσό συνιστά νομικό σφάλμα.

Με τον **δεύτερο Λόγο Αντέφεσης**, διαζευκτικά, η Εφεσίβλητη προβάλλει ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο εσφαλμένα δεν επιδίκασε το ποσό των **€305.573,74** (πλέον νόμιμο τόκο), το οποίο αντιστοιχεί στο σενάριο της «πιο σταδιακής» αποεπένδυσης από μετοχές της Λαϊκής Τράπεζας, ισχυριζόμενη ότι δεν υπήρξε αντεξέταση επ' αυτού παρά μόνο για το σενάριο της άμεσης αποεπένδυσης.

Σημειώνουμε ότι οι Εφεσείοντες δεν κατέθεσαν περίγραμμα αγόρευσης στην Αντέφεση.

Έχουμε μελετήσει με ιδιαίτερη προσοχή την επιχειρηματολογία των δυο πλευρών, έχοντας επίσης κατά νου τη θέση της Εφεσίβλητης ενώπιον του πρωτόδικου Δικαστηρίου επί του προκειμένου.

Αρχίζοντας από τον **τέταρτο λόγο έφεσης**, κρίνουμε ότι το σύνολο των προβληθέντων επιχειρημάτων των Εφεσειόντων τα οποία βάλλουν κατά της επιστημονικής επάρκειας, της μεθοδολογίας και των

πορισμάτων του αναλογιστή κ. Μάρκου, καθώς και οι αιτιάσεις περί ανάγκης διαχρονικής θεώρησης των αποδόσεων του Ταμείου και εσφαλμένης αξιολόγησης της μαρτυρίας δεν συνιστούν νομικό σημείο, αλλά ευθεία και ανεπίτρεπτη προσβολή της κρίσης του πρωτόδικου Δικαστηρίου ως προς την αξιοπιστία των μαρτύρων και τα συναφή ευρήματα γεγονότων.

Επί τούτου, υιοθετούνται και επαναλαμβάνονται τα όσα εκτέθηκαν στο εισαγωγικό μέρος της παρούσας απόφασης, σχετικά με το αυστηρό πλαίσιο της εφετειακής δικαιοδοσίας δυνάμει του **Άρθρου 12(11Α) του Ν. 8/1967**, η οποία περιορίζεται στην εξέταση νομικών σημείων.

Περαιτέρω, υπενθυμίζεται ότι η μαρτυρία του κ. Χατζηιωσήφ απορρίφθηκε, και για τον λόγο ότι στερείτο της ιδιότητας του εμπειρογνώμονα - ζήτημα επί του οποίου έχει ήδη επιβεβαιωθεί η ορθότητα της πρωτόδικης κρίσης κατά την εξέταση του προηγούμενου λόγου έφεσης.

Η θέση των Εφεσιόντων ότι η επενδυτική πολιτική υπαγορευόταν από το Άρθρο 9(β) του Καταστατικού - δυνάμει του οποίου οι επενδύσεις τελούσαν υπό την έγκριση της Τράπεζας, η οποία εγγυάτο

ανέκκλητα τα δικαιώματα επί του φιλοδωρήματος αφυπηρέτησης – ορθώς απερρίφθη από το πρωτόδικο Δικαστήριο, για τους κάτωθι συνοπτικά λόγους :

- (i) Η πρόνοια για προηγούμενη έγκριση της Τράπεζας δεν αμβλύνει το καθήκον της Διαχειριστικής Επιτροπής ως θεματοφύλακα και εμπιστευματοδόχου του Ταμείου να ενεργεί σύμφωνα με τις διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας και δη του **Νόμου του 2006**.
- (ii) Η εν λόγω πρόνοια αντιβαίνει στις διατάξεις του **Άρθρου 32(1) του Νόμου του 2006**, *«όπου με την εισαγωγή της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2003/41 επιδιώκεται η προστασία των επενδύσεων των ταμείων προνοίας από κάποιο συγκεκριμένο επενδυτικό στοιχείο ή κάποιο συγκεκριμένο εκδότη και των περιορισμό των επενδύσεων της στην χρηματοδοτούσα επιχείρηση»*.
- (iii) Ενώ η Διαχειριστική Επιτροπή κατά τον ουσιώδη χρόνο γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι το Ταμείο υπόκειτο στις διατάξεις του **Νόμου του 2006**, εντούτοις ουδέν στοιχείο τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου το οποίο να καταδεικνύει

πρόθεση συμμόρφωσής της με το **Άρθρο 32(1)(α)-(ε)**. Διαπιστώνεται, συναφώς, ότι η επενδυτική στρατηγική του Ταμείου καθοριζόταν με γνώμονα τα συμφέροντα της Τράπεζας αντί των μελών του Ταμείου.

- (iv) Η επενδυτική πολιτική του Ταμείου δεν θα μπορούσε να συνδεθεί ή εξαρτηθεί από την εγγύηση Φιλοδωρήματος Αφυπηρέτησης που παρείχε η Τράπεζα, το οποίο στην περίπτωση του αποβιώσαντος ανερχόταν σε 80 μηνιαίους μισθούς. Με έρεισμα τη μαρτυρία του κ Μάρκου, τονίστηκε ότι η λήψη αυξημένων επενδυτικών ρίσκων με έρεισμα μια τραπεζική «εγγύηση» ενέχει τον καταστροφικό κίνδυνο της διπλής κατάρρευσης (ταυτόχρονη απώλεια των επενδύσεων του Ταμείου και αδυναμία καταβολής του φιλοδωρήματος από τον εργοδότη σε περίπτωση κρίσης), κίνδυνος ο οποίος επιβεβαιώθηκε με τα γνωστά γεγονότα του 2013, επιφέροντας την κατάρρευση της Τράπεζας. Επιπρόσθετα, η Διαχειριστική Επιτροπή γνώριζε ήδη από το 2007, κατόπιν σχετικής ενημέρωσης από τον Διευθυντή του Τμήματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ότι το φιλοδώρημα της Τράπεζας δεν σχετίζεται και δεν μπορεί να περιληφθεί στα ζητήματα διαχείρισης του Ταμείου.

Στρεφόμενοι στην κατ' ισχυρισμό αδυναμία προσδιορισμού και απόδειξης της ζημίας λόγω της παράθεσης τριών εναλλακτικών μεθόδων υπολογισμού από τον κ Μάρκου, ο οποίος ερωτηθείς εάν υπήρχε οποιαδήποτε απόλυτη τιμή ζημίας που θεωρεί ότι υπέστη ο αποβιώσας την οποία μπορεί να εκφράσει με ένα νούμερο, απάντησε ότι: *«Δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο νούμερο, υπάρχει ένα range [εύρος] από νούμερα τα οποία παραθέσαμε σε τρεις διαφορετικές μεθόδους υπολογισμού».*

Αποτελεί καλά θεμελιωμένη αρχή την οποία ορθώς επικαλούνται οι ευπαίδευτοι συνήγοροι της Εφεσίβλητης, ότι άπαξ και ο ενάγων αποδείξει την ύπαρξη αστικής ευθύνης (παράβαση καθήκοντος επιμέλειας) και την πρόκληση ουσιώδους πραγματικής ζημίας, το Δικαστήριο δεν δύναται να αρνηθεί τη θεραπεία ούτε να αποστερήσει τον διάδικο από την επιδίκαση αποζημίωσης επικαλούμενο αποδεικτικές ή υπολογιστικές δυσχέρειες ως προς την ακριβή ποσοτικοποίησή της ζημίας (*forensic difficulties in quantifying damages*).

Η αρχή αυτή, γνωστή ως αρχή του «ευρέος πέλεκυ» ή «αδράς προσέγγισης» (**“broad axe”** ή **“broad brush principle”**), αναλύθηκε

διεξοδικά από το Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου στην υπόθεση ***Mastercard Incorporated and others v. Merricks [2020] UKSC 51*** (παράγραφοι 47–52, υπό του Lord Briggs). Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, οι βασικές παράμετροι που διέπουν την εφαρμογή της εν λόγω αρχής συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- (1) Από τη στιγμή που στοιχειοθετείται μη ονομαστική ζημία (*more than purely nominal loss*), ο ενάγων δικαιούται να απαιτήσει από το Δικαστήριο την ποσοτικοποίησή της σχεδόν *ex debito justitiae*. Το Δικαστήριο οφείλει να πράξει το καλύτερο δυνατόν επί τη βάσει της διαθέσιμης μαρτυρίας ακόμη και όταν αυτή είναι πενιχρή (*exiguous*) ή δυσερμήνευτη.
- (2) Η προσφυγή σε τεκμηριωμένη εκτίμηση (*informed guesswork*) και υποθέσεις είναι ιδιαίτερος επιβεβλημένη σε περιπτώσεις όπου το Δικαστήριο καλείται να αποτιμήσει μία υποθετική κατάσταση πραγμάτων – τουτέστιν τι θα είχε συμβεί εάν ο εναγόμενος δεν είχε υποπέσει στην παράβαση καθήκοντος (βλ. και ***Chaplin v. Hicks [1911] 2 KB 786***).

- (3) Το γεγονός ότι οι αποζημιώσεις δεν μπορούν να υπολογιστούν με ακρίβεια ουδόλως απαλλάσσει τον αδικοπραγήσαντα ή τον παραβάτη από την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης (*the fact that damages cannot be assessed with certainty does not relieve the wrongdoer of the necessity of paying damages*).
- (4) Όπως επισημάνθηκε (παρ. 51 της υπό αναφορά απόφασης, με παραπομπή στις υποθέσεις ***Watson, Laidlaw & Co Ltd v. Pott, Cassels & Williamson (1914) SC (HL) 18, 29-30 per Lord Shaw*** και ***ASDA Stores Ltd v. MasterCard Inc [2017] EWHC 93, παρ. 306***), το νόημα της αρχής είναι σαφές: το Δικαστήριο δεν επιτρέπει σε μια παράλογη επιμονή για απόλυτη ακρίβεια να ματαιώσει την απονομή δικαιοσύνης και την αποκατάσταση του ζημιωθέντος (*the court will not allow an unreasonable insistence on precision to defeat the justice of compensating a claimant*).
- (5) Προς την ίδια κατεύθυνση συγκλίνει και η ευρωπαϊκή προσέγγιση, όπως παρατίθεται στην παράγραφο 52 της υπό αναφορά απόφασης, με παραπομπή στο επίσημο έγγραφο εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «**Commission Staff Working Document: Practical Guide on**

Quantifying Harm in Actions for Damages based on articles 101 and 102, C (2013) 3440». Στο εν λόγω έγγραφο αναγνωρίζεται (σκέψεις 16 και 17) ότι είναι αδύνατον να γνωρίζει κανείς με βεβαιότητα πώς ακριβώς θα είχε εξελιχθεί μία υποθετική κατάσταση στην αγορά εν απουσία της παράβασης, καθόσον η εκτίμηση ενός υποθετικού σεναρίου εδράζεται αναπόφευκτα επί σειράς παραδοχών και συχνά προσκρούει σε περιορισμένη διαθεσιμότητα στοιχείων. Ως εκ τούτου, η ποσοτικοποίηση της οικονομικής βλάβης υπόκειται εκ φύσεως σε εγγενείς περιορισμούς ως προς τον βαθμό βεβαιότητας και ακρίβειας: δεν υφίσταται μία και μοναδική «αληθής» τιμή (*single “true” value*) της προκληθείσας ζημίας η οποία μπορεί να προσδιοριστεί, αλλά μόνον οι βέλτιστες εκτιμήσεις (*best estimates*) βασισμένες σε εύλογες παραδοχές και προσεγγίσεις. Οι εφαρμοστέοι εθνικοί νομικοί κανόνες οφείλουν να αντικατοπτρίζουν αυτούς τους εγγενείς περιορισμούς, δυνάμει της αρχής της αποτελεσματικότητας (*principle of effectiveness*), ώστε η άσκηση του δικαιώματος αποζημίωσης να μην καθίσταται πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερής.

Τελικά, ρόλος του Δικαστηρίου είναι να προσδιορίσει την πιο δίκαιη και αξιόπιστη μέθοδο εκτίμησης για την επιδίκαση αποζημίωσης. Παρόλο που η αρχή του «ευρέος πέλεκυ» (broad axe) αποτελεί εργαλείο για την αντιμετώπιση της έλλειψης ακρίβειας, το Δικαστήριο θα λάβει επίσης υπόψη τις ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης και τη διαθέσιμη μαρτυρία, προκειμένου να επιλέξει τη μέθοδο που αποζημιώνει καλύτερα τον ενάγοντα για τη ζημία του. Η προσέγγιση αυτή διασφαλίζει ότι η απονομή της δικαιοσύνης δεν διακυβεύεται από τις εγγενείς δυσχέρειες ποσοτικοποίησης της ζημίας με απόλυτη ακρίβεια.

Συναφώς, σημειώνεται ότι, παρότι το πρωτόδικο Δικαστήριο δεν έκανε ρητή επίκληση της εν λόγω αρχής, εντούτοις στην πράξη την εφάρμοσε, αναζητώντας και υιοθετώντας την κατά την κρίση του πιο ασφαλή και τεκμηριωμένη μέθοδο υπολογισμού μεταξύ των διαθέσιμων επιλογών.

Η εφαρμογή της πιο πάνω αρχής στην υπό κρίση περίπτωση καταδεικνύει ότι η παράθεση ενός εύρους εκτιμήσεων μέσω εναλλακτικών σεναρίων υπολογισμού από τον κ. Μάρκου δεν συνιστούσε αδυναμία τεκμηρίωσης της ζημίας.

Στρεφόμενοι τώρα στο επιδικασθέν ποσό των **€194.708,44**, αυτό στηρίχτηκε σε μια εκ των τριών μεθόδων υπολογισμού του κ. Μάρκου οι οποίες τέθηκαν ενώπιον του πρωτόδικου Δικαστηρίου, όπως αυτές καταγράφονται, συνοπτικά, στο κάτωθι απόσπασμα από την εκκαλούμενη απόφαση (σελ. 11- 12):

«Για καθορισμό της ζημιάς που υπέστη ο αποβιώσας ως αποτέλεσμα της μη συνετής διαχείρισης του Ταμείου, προέβη σε σχετικούς υπολογισμούς στη βάση τριών μεθόδων:

1. Μέθοδος υπολογισμού με βάση τις ούτω καλούμενες «λογικές προσδοκίες» ενός μέλους του Ταμείου όπως ο αποβιώσας που θα αφυπηρετούσε κανονικά το 2008, έχοντας υπόψη τις αποδόσεις του Ταμείου κατά την αμέσως προηγούμενη περίοδο, δηλαδή το 2006 και 2007, υπολογίζοντας με αυτή τη μέθοδο τη ζημιά στα **€336.204,59** πλέον τόκους από 31.12.2008.
2. Μέθοδος υπολογισμού με βάση τη σύγκριση με άλλα ταμεία προνοίας για την περίοδο 2006 - 2008, υπολογίζοντας με αυτή τη μέθοδο τη ζημιά του αποβιώσαντος στα **€192.562,66** με **€195.993,08** πλέον τόκους από 31.12.2008.

Συγκρίνοντας την απόδοση του Ταμείου με την απόδοση του Ταμείου Προνοίας Ξενοδοχοϋπαλλήλων Κύπρου υπολόγισε τη ζημιά του αποβιώσαντα στα **€233.208,97** πλέον τόκους από 31.12.2008. Συγκρίνοντας επίσης την απόδοση του Ταμείου με την απόδοση του ούτω καλούμενου Εθελοντικού Ταμείου Προνοίας της Λαϊκής Τράπεζας υπολόγισε τη ζημιά στα **€156.156,88** πλέον τόκους από 31.12.2008.

3. Μέθοδος υπολογισμού με βάση την κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν το Ταμείο σε περίπτωση έγκαιρης έναρξης από-επένδυσης από μετοχές της Λαϊκής Τράπεζας και στροφής σε χαμηλότερου ρίσκου επενδύσεις, υπολογίζοντας τη ζημιά του αποβιώσαντος στα **€325.356,68** σε περίπτωση ταχείας από-επένδυσης και **€305.573,74** σε περίπτωση πιο σταδιακής από-επένδυσης πλέον τόκους από 31.12.2008.

Καταλήγει, ότι η μέγιστη ζημιά που υπέστη ο αποβιώσας υπολογίζεται στα **€478.402,47** πλέον τόκους από 31.12.2008, ποσό που αντιπροσωπεύει τη διαφορά του τελικού ωφελήματος που έλαβε ο αποβιώσας σε σχέση με το ύψος του συνταξιοδοτικού του ωφελήματος κατά την 31.12.2007.

Σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα του τρόπου υπολογισμού της ζημιάς, προκύπτει ότι ο αποβιώσας υπέστη βλάβη λόγω του τρόπου που η ΔΕ διαχειρίστηκε το Ταμείο κατά την περίοδο 17.11.2006 με 31.12.2008»

Αξιολογώντας τη μαρτυρία του κ. Μάρκου επί του προκειμένου, το πρωτόδικο Δικαστήριο προέβη στις ακόλουθες σημαντικές διαπιστώσεις (σελ. 36):

«Τα προσόντα, η πείρα και η επαγγελματική ενασχόληση του κ. Μ. όπως τα έχουμε συνοπτικά παραθέσει ανωτέρω, είναι στοιχεία που ασφαλώς και του προσδίδουν την ιδιότητα του πραγματογνώμονα «για υπηρεσίες σε επενδυτικά θέματα γενικής φύσεως» όπως τα συνταξιοδοτικά ταμεία και έτσι θα προσεγγισθεί η μαρτυρία του. Από την εξέταση της διαπιστώνεται ότι ο μάρτυρας ανταποκρίθηκε πλήρως στην αποστολή του, με τελική κατάληξη η δικαστική γνώμη που έχει σχηματισθεί, με εξαίρεση κάποιες επιφυλάξεις που έχουν προκύψει από την αντεξέταση του, να ταυτίζεται με τη δική του. Συγκεκριμένα, ενώ με την έκθεση του θεώρησε ως λογικό, για σκοπούς συνετής διαχείρισης και διασποράς του κινδύνου που όφειλε να εφαρμόσει η Δ.Ε., το σενάριο της σταδιακής πώλησης των μετοχών της Τράπεζας, για να καταλήξει ότι η συνεπαγόμενη ζημιά ήταν €305.573,74 πλέον τόκους από 31.12.2008, εν τούτοις κατά την αντεξέταση του δεν διαφώνησε ότι η άμεση πώληση του 50% των μετοχών της Τράπεζας αποτελούσε δικό του σενάριο και ότι μπορούσε το ποσοστό αυτό να ήταν 70% ή και 30%, γεγονός που θα διαφοροποιούσε την κατ' ισχυρισμό ζημία, την οποία δεν προσδιόρισε. Σε καμία περίπτωση όμως δεν έχει αμφισβητηθεί ή αντικρουστεί από την άλλη πλευρά η θέση του ότι ακόμη και αυτό το Εθελοντικό Ταμείο Προνοίας (με εισφορές από 1.1.1994), που λειτουργούσε ως μέρος της ίδιας νομικής οντότητας με το Ταμείο και το οποίο διαφοροποιούσε σε μεγαλύτερο βαθμό τα στοιχεία του ενεργητικού του, είχε σαφώς καλύτερη απόδοση στα τέλη του 2008, όπως επίσης δεν έχει αμφισβητηθεί ή αντικρουστεί η θέση του ότι σε σύγκριση με άλλα «Ταμεία Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών 2011 - Αποτελέσματα Κύπρου» της AON HEWITT, η διαφορά, την οποία υπολογίζει ως ζημιά για τον αποβιώσαντα, κυμαινόταν στα **€194.708,44** πλέον τόκους από 31.12.2008. Πέραν τούτου, η μαρτυρία του ήταν σταθερή και δεν παρουσίασε οποιεσδήποτε ουσιαστικές αντιφάσεις που θα μπορούσαν να την κλονίσουν».

(Υπογράμμιση και έμφαση του παρόντος Δικαστηρίου)

Η ανωτέρω περικοπή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του σκεπτικού του πρωτόδικου Δικαστηρίου το οποίο κατέληξε (σελ. 56) ότι: «[η] συγκριτική αυτή μέθοδος υπολογισμού ουσιαστικά δεν έχει αμφισβητηθεί και κατά την κρίση μας αποτέλεσε την πιο σταθερή και πειστική μέθοδο υπολογισμού στηριζόμενη σε απτά στοιχεία». Περιπλέον, το πρωτόδικο Δικαστήριο αποδέχθηκε τη χρονική περίοδο αναφοράς που έλαβε υπόψη του ο κ Μάρκου (2006–2008), ο οποίος εξήγησε ότι βάσει της διεθνώς αναγνωρισμένης αρχής των εύλογων προσδοκιών των ασφαλισμένων (*policyholders' reasonable expectations*), για τον προσδιορισμό της ζημίας σε υποθέσεις αυτής της φύσης, εξετάζεται η περίοδος ενός έως τριών ετών πριν από τη συνταξιοδότηση του μέλους.

Εκ των ανωτέρω ευλόγως συνάγεται ότι η επιλογή του ποσού των **€194.708,44** πλέον τόκους από 31.12.2008, δεν ήταν νομικά εσφαλμένη ούτε ανατιολόγητη.

Συνακόλουθα ο τέταρτος λόγος έφεσης κρίνεται αβάσιμος.

Το ερώτημα το οποίο τίθεται με την Αντέφεση είναι κατά πόσο το πρωτόδικο Δικαστήριο έσφαλε στη μη επιδίκαση του μέγιστου ποσού της αξιούμενης αποζημίωσης ήτοι **€478.402,47** πλέον τόκους από

31.12.2008) ή διαζευκτικά το χαμηλότερο ποσό των **€305.573,74** σε περίπτωση σταδιακής από-επένδυσης (πλέον τόκους από 31.12.2008). Αρχίζοντας από το πρώτο, ανατρέχοντας στην τελική αγόρευση των ευπαίδευτων συνηγόρων της Εφεσίβλητης ενώπιον του πρωτόδικου Δικαστηρίου (σελ. 94 – 97), παρατηρούμε ότι αφού παρέθεσαν τις προμνησθείσες τρεις μεθόδους υπολογισμού της ζημίας από τον κ. Μάρκου - συμπεριλαμβανομένης της εν λόγω μέγιστης, κατ' ισχυρισμό, ζημίας - επικεντρώθηκαν στις δυο ασφαλέστερες κατά την κρίση τους μεθόδους, οι οποίες θεωρούσαν ότι δεν αμφισβητήθηκαν από τους Εφεσείοντες ή τους μάρτυρες που αυτοί προσκόμισαν. Παραθέτουμε σχετικό απόσπασμα από την τελική τους αγόρευση σε σχέση με τις δυο αυτές μεθόδους (σελ. 95-96):

«(1) «Μέθοδος υπολογισμού με βάση τη σύγκριση με άλλα ταμεία προνοίας αναφορικά με την περίοδο 2006-2008.

(α) Κατόπιν σύγκρισης της απόδοσης του εναγόμενου Ταμείου με τις αποδόσεις άλλων ταμείων προνοίας στην Κύπρο γενικά, η ζημιά του κ. Αρακελιάν υπολογίζεται από **€192.562,66** με **€195.993,08 (πλέον τόκους από 31.12.2008)**.

[...]

(γ) Κατόπιν σύγκρισης της απόδοσης του εναγόμενου Ταμείου με την απόδοση του ούτω καλούμενου Εθελοντικού Ταμείου Προνοίας της Λαϊκής Τράπεζας η ζημιά του κ. Αρακελιάν υπολογίζεται στα €156.156,88 πλέον τόκους από 31.12.2008.»

(2) «Μέθοδος υπολογισμού με βάση την κατάσταση στην οποία θα βρισκόταν το εναγόμενο Ταμείο σε περίπτωση έγκαιρης έναρξης από-επένδυσης από μετοχές της Λαϊκής Τράπεζας και στροφής του σε χαμηλότερου ρίσκου

επενδύσεις, σύμφωνα με τις επιταγές του Νόμου του 2006: Με αυτή τη μέθοδο υπολογισμού η ζημιά του κ. Αρακελιάν υπολογίζεται [σε] **€305.573,74** (σε περίπτωση πιο σταδιακής από-επένδυσης) **(πλέον τόκους από 31.12.2008)**».

Στη συνέχεια τονίστηκε, με αναφορά σε νομολογία, ότι η παράλειψη αντεξέτασης ενός μάρτυρα σε ένα ουσιώδες μέρος της μαρτυρίας του μπορεί να εκληφθεί ως αποδοχή αυτής της μαρτυρίας, με τους ευπαίδευτους συνήγορους να καταλήγουν στην εξής εισήγηση (με τονισμό και κεφαλαία γράμματα στο πρωτότυπο):

«ΩΣ ΕΚ ΤΟΥΤΩΝ, ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΟΥ ΤΟ ΣΕΒΑΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΠΟΦΑΝΘΕΙ ΟΤΙ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΝΑΓΟΜΕΝΩΝ, ΤΟ ΠΟΣΟ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΘΟΡΙΣΤΕΙ, ΚΑΤ' ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ¹⁶⁰, ΣΤΑ €305.573,74 (πλέον τόκους από 31.12.2008), ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΨΗΛΟΤΕΡΟ ΑΠΟ ΤΑ ΠΟΣΑ ΣΤΑ ΟΠΟΙΑ ΚΑΤΑΛΗΓΕΙ ΚΑΠΟΙΟΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΕΚΕΙΝΕΣ ΤΙΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΖΗΜΙΑΣ ΠΟΥ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΝΑΓΟΜΕΝΟΥΣ Ή/ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΠΟΥ ΑΥΤΟΙ ΠΡΟΣΚΟΜΙΣΑΝ».

Είμαστε της γνώμης ότι οι πιο πάνω θέσεις και η τελική εισήγηση οριοθέτησαν τη βάση επί της οποίας κινήθηκε η πλευρά της Εφεσίβλητης, η οποία, δια της γραπτής αγόρευσης των ευπαιδευτών συνηγόρων της, επέλεξε να επικεντρωθεί στο ψηλότερο εκ των δυο ποσών αποζημίωσης τα οποία δεν έτυχαν αμφισβήτησης από την άλλη πλευρά. Παρά το γεγονός ότι στη σχετική υποσημείωση (160) γινόταν αόριστη επίκληση της ευχέρειας του Δικαστηρίου να

¹⁶⁰ «Βεβαίως, αν το Σεβαστό Δικαστήριο θεωρήσει ότι η ζημιά που έχουν αποδείξει οι ενάγοντες είναι ακόμα πιο ψηλή, το Δικαστήριο μπορεί και πρέπει να επιδικάσει πιο ψηλό ποσό».

επιδικάσει ακόμη υψηλότερο ποσό εάν τούτο δικαιολογείτο, μια τέτοια επιφύλαξη - η οποία παρέμεινε μετέωρη και αποκομμένη από οποιαδήποτε ουσιαστική τεκμηρίωση ή προώθηση επί της ουσίας - δεν μπορούσε να αναπληρώσει το κενό της έλλειψης ενεργού διεκδίκησης του μέγιστου ποσού. Είναι προφανές ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο υιοθέτησε μια εκ των δυο μεθόδων υπολογισμού στις οποίες η ίδια η Εφεσίβλητη είχε ουσιαστικά κατευθύνει την κρίση του. Η επιχειρηματολογία η οποία προβάλλεται προς υποστήριξη της απόδοσης αποζημίωσης για την μέγιστη κατ' ισχυρισμό ζημία, δεν προβλήθηκε και δεν προωθήθηκε ενώπιον του πρωτόδικου Δικαστηρίου.

Γενικά, το Εφετείο δεν επεμβαίνει στην επιδίκαση αποζημίωσης από πρωτόδικο δικαστήριο, εκτός εάν πεισθεί ότι ο πρωτόδικος δικαστής στήριξε την κρίση του σε εσφαλμένη νομική αρχή, παρερμήνευσε τα γεγονότα, ή προέβη σε ολότελα εσφαλμένη εκτίμηση των αποζημιώσεων. Το Εφετείο δεν αναπροσαρμόζει το ποσό απλώς και μόνο επειδή το ίδιο θα κατέληγε σε διαφορετικό συμπέρασμα, ενώ η επέμβαση περιορίζεται σε περιπτώσεις όπου η προσέγγιση του πρωτόδικου Δικαστηρίου είναι προφανώς πλημμελής ή η επιδίκαση είναι ριζικά εσφαλμένη. Η κλασσική διατύπωση των λόγων για τους οποίους το Εφετείο θα επέμβει για επανεκτίμηση της

αποζημίωσης αποτυπώνεται στην απόφαση του Greer LJ στην υπόθεση ***Flint v Lovell (1935) 1 K.B. 353***, σελ. 360:

“This court will be disinclined to reverse the finding of a trial judge as to the amount of damages merely because they think that if they had tried the case in the first instance they would have given a lesser sum. In order to justify reversing the trial judge on the question of the amount of damages it will generally be necessary that this court should be convinced either that the judge acted upon some wrong principle of law, or that the amount so awarded was so extremely high or so very small as to make it, in the judgment of this court, an entirely erroneous estimate of the damage to which the plaintiff is entitled”.

Η εν λόγω διατύπωση επικυρώθηκε και υιοθετήθηκε από την Δικαστική Επιτροπή της Βουλής των Λόρδων στην υπόθεση ***Davies v Powell Duffryn Colliers (1942) A.C.601***, (per Lord Wight and Lord Porter) και ξανά από την Δικαστική Επιτροπή του Ανακτοσυμβουλίου στην υπόθεση ***Nance v British Columbia Electric Ry. (1951) A.C. 601 σελ. 613*** [βλ. **McGregor on Damages, 20^η έκδοση (2018) παρ. 53-026, Halsbury’s Laws of England, 5th edn., Vol. 29 (2024), par. 640 (Appeal from a non-jury award)**].

Υπό το φως των ανωτέρω δεν θεωρούμε ότι η επιδικασθείσα αποζημίωση των **€195.993,08** ήταν προφανώς πλημμελής ή ριζικά εσφαλμένη κατά τρόπον ώστε να δικαιολογείται η επέμβαση του Εφετείου. Τουναντίον είναι πρόδηλο ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο

εστίασε στα δυο ποσά στα οποία έδωσε έμφαση η πλευρά της Εφεσίβλητης, υιοθετώντας το χαμηλότερο εξ αυτών ως την ασφαλέστερη βάση αποζημίωσης.

Συνακόλουθα, ο πρώτος λόγος Αντέφησης κρίνεται αβάσιμος.

Ως προς τον **δεύτερο Λόγο Αντέφησης**, με τον οποίο προβάλλεται διαζευκτικά η αξίωση επιδίκασης του ποσού των **€305.573,74** πλέον τόκους βάσει του σεναρίου της σταδιακής αποεπένδυσης, κρίνουμε ότι ούτε αυτός μπορεί να γίνει αποδεκτός. Ο συγκεκριμένος λόγος συναρτάται με την προμνησθείσα τελική εισήγηση της Εφεσίβλητης ενώπιον του πρωτόδικου Δικαστηρίου. Παρόλο που η Αντεφεσειούσα ορθώς επισημαίνει ότι η αντεξέταση του κ. Μάρκου αναφερόταν στο σενάριο της ταχείας (άμεσης) αποεπένδυσης - το οποίο κατέληγε σε υπολογισθείσα ζημία ύψους **€325.356,68** - και όχι σε εκείνο της σταδιακής αποεπένδυσης, εντούτοις παρατηρούμε ότι η απόκλιση μεταξύ τους είναι μόνο **€19.782,94**, τουτέστιν **6.08%**. Γεγονός το οποίο καταδεικνύει, ως θέμα λογικής, ότι για τον υπολογισμό της ζημίας βάσει του σεναρίου της σταδιακής αποεπένδυσης χρησιμοποιήθηκε μαθηματικά μια βάση υπολογισμού πολύ πλησίον

του 50%, αποτελώντας κατ' ουσίαν παραλλαγή του ίδιου υπολογιστικού μοντέλου.

Ως εκ τούτου, τα όσα ανέφερε ο κ. Μάρκου αντεξεταζόμενος - ότι δηλαδή το υπολογιζόμενο ποσοστό ρευστοποίησης αποτελούσε δική του παραδοχή και θα μπορούσε εξίσου να ήταν 70% ή 30% - ισχύουν, κατά λογική προέκταση, με ελάχιστη διαφοροποίηση, και για το σενάριο της σταδιακής αποεπένδυσης. Συνεπώς, ούτε το ποσό των **€305.573,74** συνιστούσε σταθερή, ασφαλή ή επαρκώς τεκμηριωμένη βάση για την επιδίκαση αποζημιώσεων.

Υπό το φως των ανωτέρω, ο δεύτερος λόγος Αντέφεσης κρίνεται αβάσιμος.

Στρεφόμενοι στον **πέμπτο Λόγο Έφεσης**, με αυτόν προσβάλλεται ως εσφαλμένη και παράνομη η κρίση του πρωτόδικου Δικαστηρίου περί μη συνετής διαχείρισης του Ταμείου από τη Διαχειριστική Επιτροπή, για τους ακόλουθους, συνοπτικά, λόγους:

(α) Εσφαλμένα διαπιστώθηκε έλλειψη διασποράς κατ' επίκληση του **Νόμου του 2006** για την περίοδο 2006–2008, καθότι παραγνωρίστηκε ότι η μεταβατική διάταξη του **Άρθρου 51(3)**

παρείχε προθεσμία συμμόρφωσης με το ποσοτικό όριο του **Άρθρου 32(1)(στ)** (επένδυση στη χρηματοδοτούσα επιχείρηση μέχρι 5%) έως τις 23.9.2010 (χρόνο μεταγενέστερο των επίδικων γεγονότων), ενώ η επένδυση στην εργοδότηρια Τράπεζα επιτρεπόταν δυνάμει της εξαίρεσης του **Άρθρου 24(2) του Νόμου του 1981**, η οποία εξαιρούσε ειδικά τα ταμεία τραπεζικών υπαλλήλων από τη γενική απαγόρευση επένδυσης στην επιχείρηση του εργοδότη.

(β) Εσφαλμένα έγινε δεκτή η εφαρμογή γενικού καθήκοντος συνετής διαχείρισης ανεξαρτήτως των διατάξεων του **Νόμου του 2006**, εξετάζοντας αποσπασματικά μόνο τη διετία 2006–2008 αντί της διαχρονικής πορείας του Ταμείου από ιδρύσεώς του, παραγνωρίζοντας ότι το ποσό που τελικά έλαβε ο αποβιώσας (μέσω του εγγυημένου από την Τράπεζα Φιλοδωρήματος) ήταν κατά πολύ υψηλότερο από την απόδοση μιας συντηρητικής επένδυσης χαμηλού κινδύνου.

(γ) Το Ταμείο ετοίμαζε ελεγμένους λογαριασμούς που εγκρίνονταν από τα μέλη στις Γενικές Συνελεύσεις και υποβάλλονταν στον Έφορο Ταμείων Προνοίας, ο οποίος

ουδέποτε ήγειρε θέμα παράβασης της νομοθεσίας ή της επενδυτικής πολιτικής.

Με τον **έκτο Λόγο Έφεσης**, οι Εφεσείοντες προσβάλλουν την αξιολόγηση της μαρτυρίας, υποστηρίζοντας ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο εσφαλμένα υιοθέτησε τις θέσεις του εμπειρογνώμονα της Εφεσίβλητης κ. Μάρκου (ο οποίος περιόρισε την ανάλυσή του από το 2006 και εντεύθεν, προβαίνοντας σε συγκρίσεις με ανόμοια ταμεία), και εσφαλμένα απέρριψε τη μαρτυρία των μαρτύρων των Εφεσείοντων.

Διαπιστώνουμε ότι το σύνολο των αιτιάσεων των Εφεσείοντων έχει απαντηθεί κατά την εξέταση των προηγούμενων λόγων έφεσης. Εντούτοις, για σκοπούς πληρότητας, παρατηρούμε συνοπτικά τα εξής:

Το επιχείρημα των Εφεσείοντων περί μη εφαρμογής των απαιτήσεων συνετούς διαχείρισης και διασποράς λόγω της μεταβατικής διάταξης του **Άρθρου 51(3)** ως προς το **Άρθρο 32(1)(στ)**, έχει ήδη εξεταστεί και απαντηθεί εξαντλητικά κατά την εξέταση του πρώτου Λόγου Έφεσης. Υιοθετώντας πλήρως το εκεί σκεπτικό μας, επαναλαμβάνουμε ότι η χρονική μετάθεση του

αριθμητικού ορίου επένδυσης του Ταμείου στη χρηματοδοτούσα επιχείρηση ουδόλως ανέστελλε την άμεση ισχύ των επιταγών συνετής διαχείρισης και διασποράς, βάσει των παραγράφων **(α) - (ε) του Άρθρου 32(1)** από τη δημοσίευση του **Νόμου του 2006** (17.11.2006). Η διατήρηση ποσοστού 87,72% - 88,11% του ενεργητικού σε μετοχές της εργοδότης Τράπεζας συνιστούσε πρόδηλη υπερέκθεση και κατάφορη παράβαση των ειρημένων νομοθετικών διατάξεων.

Επιπλέον, δυνάμει του **Άρθρου 50** του ρηθέντος νόμου, οι προστατευτικές αυτές διατάξεις υπερίσχυαν ως ειδικότερες, καταργώντας αυτόματα την προγενέστερη εξαίρεση του **Άρθρου 24(2) του Νόμου του 1981**, η οποία επέτρεπε στα ταμεία τραπεζικών υπαλλήλων την απεριόριστη επένδυση στην επιχείρηση του εργοδότη.

Υπογραμμίζεται συναφώς ότι η εν λόγω εξαίρεση σε καμία απολύτως περίπτωση δεν απάλλασσε τη Διαχειριστική Επιτροπή του Ταμείου, ως εμπιστευματοδόχου, από το υπέρτατο καθήκον να προβαίνει σε επενδύσεις προς όφελος των δικαιούχων (μελών) του Ταμείου, με γνώμονα τις αρχές της συνετής διαχείρισης. Πρόκειται για θεμελιώδη αρχή στην οποία αναφέρθηκε ο εμπειρογνώμονας κ.

Μάρκου (βλ. άρθρο με τίτλο «***Prudent Person Rule***» ***Standard for the Investment of Pension Fund Assets του Russell Galer***, δημοσιευθέν στην έκδοση «***Financial Market Trends***» του ***OECD του Νοέμβριου του 2002***), η οποία, ως προσηκόντως επισημάνθηκε πρωτοδίκως, κωδικοποιήθηκε μεν στο ***εδάφιο 1 του Άρθρου 32 του Νόμου του 2006***, προϋπήρχε όμως ανέκαθεν δυνάμει του δικαίου των εμπιστευμάτων.

Στις υποθέσεις ***Cowan v. Scargill [1985] Ch. 270*** και ***Harries v. The Church Commissioners for England [1992] 1 WLR 1241***, στις οποίες αναφέρθηκε εκτενώς το πρωτόδικο Δικαστήριο, καθορίζονται οι αρχές της συνετής διαχείρισης, οι οποίες διέπουν τα καθήκοντα Διαχειριστικής Επιτροπής Ταμείου Επαγγελματικών Συνταξιοδοτικών Παροχών. Ειδικότερα, οι αρχές αυτές συνοψίζονται στα εξής:

- (1) Αφειρηρία αποτελεί το υπέρτατο καθήκον των εμπιστευματοδόχων να ασκούν τις εξουσίες τους αποκλειστικά προς το συμφέρον των υφιστάμενων και μελλοντικών δικαιούχων. Όταν ο σκοπός του εμπιστεύματος είναι η παροχή οικονομικών ωφελημάτων, το συμφέρον των μελών ταυτίζεται με το βέλτιστο οικονομικό τους όφελος. Η επενδυτική εξουσία

πρέπει να ασκείται ούτως ώστε να αποφέρει τη μέγιστη δυνατή απόδοση, κρινόμενη πάντοτε σε συνάρτηση με τον κίνδυνο των συγκεκριμένων επενδύσεων. Προς τούτο, οι διαχειριστές οφείλουν να παραμερίζουν τις προσωπικές τους απόψεις και συμφέροντα, εξασκώντας τις εξουσίες, που τους παραχωρούνται από το εμπίστευμα δίκαια και τίμια, για τους σκοπούς για τους οποίους δόθηκαν, και όχι για την εκπλήρωση αλλότριων σκοπών.

- (2) Το επίπεδο επιμέλειας που απαιτείται από εμπιστευματοδόχο κατά την άσκηση των επενδυτικών εξουσιών είναι εκείνο που θα επεδείκνυε ένας συνηθισμένος συνετός άνθρωπος (ordinary prudent man), εάν επρόκειτο να προβεί σε επενδύσεις προς όφελος άλλων προσώπων για τα οποία αισθάνεται ηθική υποχρέωση να μεριμνήσει (for whom he felt morally bound to provide).
- (3) Το καθήκον αυτό εμπεριέχει την υποχρέωση των εμπιστευματοδόχων να αναζητούν συμβουλή επί θεμάτων που οι ίδιοι δεν κατανοούν πλήρως, όπως είναι η διενέργεια επενδύσεων, και αφού τη λάβουν, να ενεργούν με τον ίδιο βαθμό σύνεσης. Η υποχρέωση αυτή δεν εκπληρώνεται μόνο με

το να δείξει ο εμπιστευματοδόχος ότι ενήργησε καλόπιστα και με ειλικρίνεια. Η τιμιότητα και η ειλικρίνεια δεν ταυτίζονται με τη σύνεση και τη λογική. Ο εμπιστευματοδόχος δεν δεσμεύεται τυφλά από τη συμβουλή, πλην όμως δεν νομιμοποιείται να την απορρίψει απλώς επειδή διαφωνεί, εκτός εάν η απόρριψη συνάδει με τη συμπεριφορά ενός συνηθισμένου συνετού ανθρώπου.

- (4) Οι εμπιστευματοδόχοι υπέχουν καθήκον να εξετάζουν διαρκώς την ανάγκη για διασπορά των επενδύσεων. Το μεγαλύτερο μέγεθος ενός συνταξιοδοτικού ταμείου, καθώς και το γεγονός ότι συγκροτείται από εισφορές των μελών, επιτείνει και δεν μειώνει την ανάγκη διασποράς των επενδύσεων. Επιπρόσθετα, αποτελεί καθήκον τους να εκμεταλλεύονται το πλήρες εύρος των επενδύσεων που επιτρέπει το καταστατικό ή το εμπίστευμα αντί να το περιορίζουν αυθαίρετα. Η επενδυτική επιλογή οφείλει να βασίζεται σε αναγνωρισμένα επενδυτικά κριτήρια, εξισορροπώντας το εισόδημα έναντι της αύξησης κεφαλαίου και σταθμίζοντας επαρκώς τον κίνδυνο έναντι της απόδοσης.

- (5) Στην υπόθεση **Cowan v. Scargill** (ανωτέρω) το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι δεν μπορούσε να υπάρξει καμία δικαιολογία

ώστε τα ωφελήματα των δικαιούχων του Ταμείου να τεθούν σε κίνδυνο ή να μειωθούν επειδή οι εμπιστευματοδόχοι ακολούθησαν μια πολιτική προσανατολισμένη στην υποστήριξη της εξορυκτικής βιομηχανίας από την οποία αφυπηρέτησαν τα μέλη του Ταμείου.

Εν προκειμένω, η παράβαση του καθήκοντος συνετής διαχείρισης από μέρους της Διαχειριστικής Επιτροπής, αποτυπώνεται στο κάτωθι απόσπασμα της πρωτόδικης απόφασης (σελ. 55-56):

«... εν προκειμένω όπως επισημαίνει ο κ. Μ. στην έκθεση του, οι Καθ' ων η αίτηση ως καταπιστευματοδόχοι του Ταμείου δεν άσκησαν τις εξουσίες τους προς όφελος των μελών του Ταμείου. Ακολουθώντας μια πολιτική που τους επέβαλλε ο ίδιος ο εργοδότης, με τον αποφασιστικό ρόλο που του παρείχε το άρθρο 9(β) του Καταστατικού, παρέλειψαν να συμμορφωθούν με τις ειδικές διατάξεις του Ν.146(Ι)/2006 και δεν εξέτασαν την ανάγκη για διασπορά των επενδύσεων του Ταμείου και ή δεν ενέργησαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και ή δεν έλαβαν οποιεσδήποτε αποφάσεις που έτειναν να καταδείξουν την πρόθεση τους να ενεργήσουν με σύνεση και ηθική δέσμευση προς όφελος άλλων ατόμων. Τουναντίον, θέτοντας τα συμφέροντα των μελών του Ταμείου στο βωμό της ηθικής υποχρέωσης που ένοιωθαν προς την Τράπεζα να μην προβαίνουν σε ενέργειες που θα επηρέαζαν αρνητικά την αξία της μετοχής, επέμειναν σε μια υπέρ-έκθεση του Ταμείου σε μετοχές της Τράπεζας που υπερέβαινε το 88% της περιουσίας του, με επακόλουθο τα στοιχεία του ενεργητικού του Ταμείου να εξαρτώνται υπέρμετρα από το επενδυτικό αυτό στοιχείο και να εκτίθενται σε συσσωρευμένους κινδύνους, χωρίς καμιά αντίδραση παρά την αισθητή μείωση που σημείωσε η τιμή της μετοχής και κατά συνέπεια η αξία της μονάδας του Ταμείου».

(Υπογράμμιση του παρόντος Δικαστηρίου)

Όλα τα επιχειρήματα των Εφεσσιόντων περί έλλειψης κινδύνου ή ζημιάς λόγω της εγγύησης του Φιλοδωρήματος Αφυπηρέτησης από

την Τράπεζα, περί ανάγκης διαχρονικής θεώρησης των αποτελεσμάτων από ιδρύσεως του Ταμείου, καθώς και οι αιτιάσεις κατά της μεθοδολογίας του εμπειρογνώμονα κ. Μάρκου και των συγκρίσεων με άλλα ταμεία, έχουν ήδη εξεταστεί και απορριφθεί κατά την εξέταση του τέταρτου Λόγου Έφεσης. Προς αποφυγήν άσκοπων επαναλήψεων, υιοθετούμε και επαναλαμβάνουμε το εκεί σκεπτικό μας.

Ως προς το σκέλος (γ) της επιχειρηματολογίας των Εφεσειόντων, ορθώς επισημαίνεται από την Εφεσίβλητη ότι η θέση περί σιωπηρής αποδοχής της επενδυτικής πολιτικής μέσω της έγκρισης των ετήσιων λογαριασμών συνιστά ειδική υπεράσπιση (συναίνεσης δικαιούχου, σιωπηρής παραίτησης ή κωλύματος), η οποία δεν δικογραφήθηκε. Σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με τις αρχές του δικαίου των εμπιστευμάτων, η απαλλαγή εμπιστευματοδόχου λόγω συμπεριφοράς ή συναίνεσης του δικαιούχου αναγνωρίζεται μόνον εφόσον αυτή παρασχέθηκε κατόπιν πλήρους, ελεύθερης και εν επιγνώσει ενημέρωσης (*fully informed consent*) ως προς τα δικαιώματά του και τον παράνομο χαρακτήρα των επενδύσεων (βλ. ***Underhill and Hayton Law of Trusts and Trustees, 20^η έκδοση (2022), παρ. 99.1, σελ. 1247-1248***). Εν προκειμένω, δεδομένης της απουσίας της απαιτούμενης από το νόμο

γραφής Δήλωσης Αρχών Επενδυτικής Πολιτικής (**Άρθρο 23 του Νόμου του 2006**), η απλή τυπική έγκριση των ελεγμένων λογαριασμών στις Γενικές Συνελεύσεις ουδόλως μπορούσε να εξομοιωθεί με έγκυρη παραίτηση ή απαλλαγή της Διαχειριστικής Επιτροπής από την ευθύνη της για παράβαση του καθήκοντος συνετής διαχείρισης.

Το γεγονός ότι ο Έφορος Ταμείων Προνοίας δεν ήγειρε θέμα παράβασης της νομοθεσίας δεν συνιστά νόμιμη υπεράσπιση για μη τήρηση των υπό του νόμου προβλεπόμενων επιταγών συνετής διαχείρισης, ούτε για την παράλειψη κατάρτισης Δήλωσης Αρχών Επενδυτικής Πολιτικής. Πολύ δε περισσότερο, δεν απαλλάσσει τη Διαχειριστική Επιτροπή από τη νομική της ευθύνη για παράβαση του καθήκοντος επιμέλειας ως εμπιστευματοδόχου της περιουσίας του Ταμείου.

Ο έκτος Λόγος Έφεσης άπτεται αποκλειστικά της αξιολόγησης της μαρτυρίας (αποδοχή του κ. Μάρκου και απόρριψη των μαρτύρων των Εφεσείοντων) και δεν συνιστά νομικό σημείο. Τα όσα προβάλλονται έχουν ήδη απαντηθεί εξαντλητικά στο πλαίσιο του τρίτου και τέταρτου Λόγου Έφεσης, το σκεπτικό των οποίων υιοθετούμε πλήρως και επαναλαμβάνουμε.

Συνακόλουθα, οι Λόγοι Έφεσης 5 και 6 απορρίπτονται ως αβάσιμοι.

(VI) Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΦΕΣΗΣ ΑΡ. 402/2019

Με τον πρώτο και μοναδικό λόγο έφεσης στην Πολιτική Έφεση 402/2019, η Εφεσείουσα προσβάλλει ως εσφαλμένη, αντικανονική και αντινομική την κρίση του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, σύμφωνα με την οποία, παρόλο που διαπιστώθηκε αδικοπρακτική ευθύνη του Ταμείου Προνοίας για τη ζημιά που υπέστη η διαχειρίστρια της περιουσίας του αποβιώσαντος, κρίθηκε ότι δεν στοιχειοθετείται υπαίτια προσωπική ευθύνη των μελών της Διαχειριστικής Επιτροπής (Εφεσιβλήτων 1, 2 και 3). Σχετικό είναι το κάτωθι απόσπασμα από τη πρωτόδικη απόφαση (σελ. 57):

«Όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει, η Δ.Ε. του Ταμείου συνέχισε και μετά την έναρξη ισχύος του [Ν.146\(Ι\)/2006](#), να μην προχωρεί σε επένδυση των κεφαλαίων του Ταμείου χωρίς την έγκριση της Τράπεζας. Χωρίς αυτό να αποκλείει τις εκ του Νόμου και του Καταστατικού εξουσίες της Δ.Ε. να επιμελείται των υποθέσεων του Ταμείου, τείνουμε ωστόσο να συμφωνήσουμε με την εισήγηση των ευπαιδευτών συνηγόρων για τους Καθ' ων η αίτηση από τη μαρτυρία που έχει τεθεί ενώπιον του Δικαστηρίου δεν φαίνεται να δικαιολογείται η οποιαδήποτε υπαίτια ευθύνη των μελών της Δ.Ε. σε προσωπικό επίπεδο, ώστε να καθίστανται επιπλέον και εξ ολοκλήρου υπεύθυνα για τη ζημιά που υπέστη η Αιτήτρια»

Η Εφεσείουσα υποστηρίζει ότι η ανωτέρω κατάληξη πάσχει, βρισκόμενη σε πλήρη αντινομία με τα ίδια τα πραγματικά ευρήματα του πρωτόδικου Δικαστηρίου. Ειδικότερα, το πρωτόδικο Δικαστήριο είχε ρητά διαπιστώσει ότι η Διαχειριστική Επιτροπή του Ταμείου, διά των πράξεων και παραλείψεών της, παρέβη τις πρόνοιες του **Νόμου του 2006**, του **Νόμου του 1981** και του Καταστατικού και δεν επέδειξε την αναμενόμενη επιμέλεια, κατά τη διαχείριση των κεφαλαίων του Ταμείου, με αποτέλεσμα η περιουσία του αποβιώσαντος να υποστεί βλάβη, και η Εφεσίβλητη, ως διαχειρίστρια της περιουσίας αυτής, να δικαιούται σε ανάλογη αποζημίωση. Επικαλείται προς τούτο την προαναφερθείσα περικοπή από την εκκαλούμενη απόφαση, την οποία, χάριν πληρότητας, θεωρούμε χρήσιμο να επαναλάβουμε (σελ. 55–56):

«...οι Καθ' ων η Αίτηση ως καταπιστευματοδόχοι του Ταμείου δεν άσκησαν της εξουσίες της της όφελος των μελών του Ταμείου. Ακολουθώντας μια πολιτική που της επέβαλλε ο της ο εργοδότης με τον αποφασιστικό ρόλο που του παρείχε το άρθρο 9(β) του Καταστατικού, παρέλειψαν να συμμορφωθούν με της ειδικές διατάξεις του Ν.146(Ι)/2006 και δεν εξέτασαν την ανάγκη για διασπορά των επενδύσεων του Ταμείου και ή δεν ενέργησαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και ή δεν έλαβαν οποιεσδήποτε αποφάσεις που έτειναν να καταδείξουν την πρόθεση της να ενεργήσουν με σύνεση και ηθική δέσμευση της όφελος άλλων ατόμων. Τουναντίον, θέτοντας τα συμφέροντα των μελών του Ταμείου στο βωμό της ηθικής υποχρέωσης που ένοιωθαν της την Τράπεζα να μην προβαίνουν σε ενέργειες που θα επηρέαζαν αρνητικά την αξία της μετοχής, επέμειναν σε μια υπερ-έκθεση του Ταμείου σε μετοχές της Τράπεζας που υπερέβαινε το 88% της περιουσίας του, με επακόλουθο τα στοιχεία του ενεργητικού του Ταμείου να εξαρτώνται υπέρμετρα από το επενδυτικό αυτό στοιχείο και να εκτίθενται σε συσσωρευμένους κινδύνους, χωρίς καμιά αντίδραση παρά την αισθητή μείωση που σημείωσε η τιμή της μετοχής και κατά συνέπεια η αξία της μονάδας του Ταμείου.»

(Υπογράμμιση του παρόντος Δικαστηρίου)

Προέκταση της παράβασης των εκ του νόμου απορρεόντων καθηκόντων της Διαχειριστικής Επιτροπής υπήρξε η μη κατάρτιση γραπτής Δήλωσης Επενδυτικής Πολιτικής. Επί τούτου το πρωτόδικο Δικαστήριο αναφέρει (σελ. 50):

«...το Ταμείο δεν κατάρτισε γραπτή δήλωση των αρχών περί επενδυτικής πολιτικής για την περίοδο από 17.11.2006 - 31.12.2008, κατά παράβαση του άρθρου [23](#) του [Ν.146\(Ι\)/2006](#), που όπως προκύπτει από τα στοιχεία που έθεσε ενώπιον του Δικαστηρίου ο κ. Μ., δικαίως έχει χαρακτηριστεί ως «το πιο σημαντικό νομικό έγγραφο του Ταμείου Προνοίας μετά το καταστατικό». Ελλείψει μιας τέτοιας επενδυτικής πολιτικής παρέιχε στην Τράπεζα τον αποφασιστικό ρόλο να αποφασίζει την επενδυτική πολιτική του Ταμείου στη βάση των δικών της συμφερόντων και κατά παράβαση των επιταγών του Νόμου για συνετή διαχείριση».

(Υπογράμμιση του παρόντος Δικαστηρίου)

Περιπλέον, η Εφεσείουσα προβάλλει ότι τα μέλη της Διαχειριστικής Επιτροπής γνώριζαν ήδη από τις 27.9.2002 (μέσω έκθεσης αναλογιστή) την ανάγκη μείωσης της έκθεσης σε μετοχές της Τράπεζας. Γνώριζαν επίσης ότι το Άρθρο 9(β) του Καταστατικού αντίκειται στο **Άρθρο 14 του Νόμου του 1981**, σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών στην υπόθεση **Κοτζαναστάση κ.ά. ν. Ταμείου Προνοίας Προσωπικού Λαϊκής Κυπριακής Τράπεζας Λτδ κ.ά., Αρ. Υπόθ. 413/2003, ημερ. 30.12.2004**. Αντεξεταζόμενος ο κ Σωκράτους παραδέχτηκε ότι η εν λόγω απόφαση ήταν ευρέως γνωστή στα μέλη της Διαχειριστικής

Επιτροπής και ότι αναφέρεται στα ψηφίσματα των Γενικών Συνελεύσεων των μελών του Ταμείου ημερομηνίας 30.5.2007 και 19.12.2007.

Στον αντίποδα, η πλευρά των Εφεσιβλήτων υποστήριξε πρωτοδίκως και κατ' έφεση ότι ενήργησαν εντός των πλαισίων του Καταστατικού, ότι οι επενδυτικές αποφάσεις προϋπέθεταν την έγκριση της Τράπεζας και ότι από τη μαρτυρία δεν στοιχειοθετήθηκε εξειδικευμένη προσωπική υπαιτιότητα ή δόλος εκ μέρους εκάστου εξ αυτών, ώστε να δικαιολογείται η επιβολή προσωπικής αστικής ευθύνης πέραν της ευθύνης του Ταμείου Προνοίας.

Εξετάσαμε με τη μέγιστη προσοχή τις εκατέρωθεν θέσεις όπως προβάλλονται μέσα από τα περιγράμματα αγορεύσεων και τη νομολογία στην οποία μας παρέπεμψαν οι ευπαίδευτοι συνήγοροι των διαδίκων.

Το **Άρθρο 18(7) του Νόμου του 2006**, το οποίο είναι ταυτόσημο με το **Άρθρο 14(5) του Νόμου του 1981**, προνοεί τα εξής:

«(7) Το Ταμείο ευθύνεται για τις πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων που το αντιπροσωπεύουν, εφόσον η πράξη ή παράλειψη έλαβε χώρα κατά την εκτέλεση των ανατιθεμένων σε αυτά καθηκόντων και συνεπάγεται υποχρέωση αποζημίωσης. Ευθύνεται επί πλέον εξ ολοκλήρου και το υπαίτιο πρόσωπο.»

Ανατρέχοντας στον θεμελιώδη κανόνα της γραμματικής ερμηνείας των νόμων, η χρήση των όρων «**επί πλέον**» και «**εξ ολοκλήρου**», καθιερώνει ρητά την παράλληλη και εις ολόκληρον (αλληλέγγυα) προσωπική ευθύνη των οργάνων που αντιπροσωπεύουν το Ταμείο, τουτέστιν της Διαχειριστικής Επιτροπής [**Άρθρο 18(4)**]. Εκ του ως άνω σαφούς λεκτικού προκύπτει ευκρινώς ότι η ευθύνη του Ταμείου ως ξεχωριστού νομικού προσώπου δεν απορροφά ούτε εξαλείφει την ατομική ευθύνη των φυσικών προσώπων δια των οποίων εκδηλώθηκε η βούλησή του, αποκλείοντας τη χρήση της νομικής προσωπικότητας του Ταμείου ως ασπίδας απαλλαγής των μελών της Διαχειριστικής Επιτροπής.

Επιπρόσθετα, δυνάμει του **Άρθρου 2 του περί Ερμηνείας Νόμου (Κεφ. 1)**, «*λέξεις στον ενικό περιλαμβάνουν τον πληθυντικό και λέξεις στον πληθυντικό περιλαμβάνουν τον ενικό*». Επομένως, η αναφορά του **Άρθρου 18(7)** σε «*υπαίτιο πρόσωπο*» περιλαμβάνει και «*τα υπαίτια πρόσωπα*». Εφόσον η Διαχειριστική Επιτροπή, η οποία επιμελείται των υποθέσεων του Ταμείου, συναποτελείται από τουλάχιστον τρία πρόσωπα (**Άρθρο 18(1) του Νόμου του 2006**), η εξ ολοκλήρου ευθύνη του υπαίτιου προσώπου περιλαμβάνει αναπόδραστα όλα τα

μέλη της Διαχειριστικής Επιτροπής τα οποία συμμετείχαν στη ζημιογόνο πράξη ή παράλειψη.

Διαφωτιστική για την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή της υπό κρίση νομοθετικής πρόνοιας, τυχάνει η νομολογία του Αρείου Πάγου επί του πανομοιότυπου **Άρθρου 71 του Ελληνικού Αστικού Κώδικα**, στην οποία γίνεται εκτενής αναφορά στο περίγραμμα αγόρευσης της Εφεσείουσας. Συγκεκριμένα, στην **Απόφαση του Αρείου Πάγου Υπ. Αρ. 263/2021 (Α2, Πολιτικές) ημερ. 1.3.2021**, αναφέρονται τα εξής:

«Περαιτέρω, κατά το άρθρο 71 ΑΚ: "Το νομικό πρόσωπο ευθύνεται για τις πράξεις ή τις παραλείψεις των οργάνων που το αντιπροσωπεύουν, εφόσον η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά την εκτέλεση των καθηκόντων που τους είχαν ανατεθεί και δημιουργεί υποχρέωση αποζημίωσης. Το υπαίτιο πρόσωπο ευθύνεται επιπλέον εις ολόκληρον". Από την ανωτέρω διάταξη, σε συνδυασμό και με αυτές των διατάξεων των άρθρων 65 παρ.1 και 67 του ΑΚ, σύμφωνα με τις οποίες, αντίστοιχα, "το νομικό πρόσωπο διοικείται από ένα ή περισσότερα πρόσωπα" και "όποιος έχει τη διοίκηση νομικού προσώπου, φροντίζει τις υποθέσεις του και το αντιπροσωπεύει δικαστικά και εξώδικα..", συνάγονται τα ακόλουθα: Α) Οι νόμιμες υποχρεώσεις γενικώς των νομικών προσώπων για πράξη ή παράλειψη ουσιαστικώς αφορούν τα διοικούντα και εκπροσωπούντα αυτά όργανα, ήτοι τα φυσικά πρόσωπα δια των οποίων διεξάγονται οι υποθέσεις τους και ενσαρκώνεται η βούληση τους (ΑΠ 641/2011) Β) **Εφόσον τα διοικούντα και εκπροσωπούντα το νομικό πρόσωπο όργανα, παραβιάσουν υπαιτίως με πράξη ή παράλειψη κανόνα που επιβάλλει επιταγή ή απαγόρευση στο νομικό πρόσωπο, τότε ευθύνονται και αυτά προσωπικά από αδικοπραξία. Εξομοιώνεται δηλαδή η υπαίτια παράβαση από τα όργανα αυτά νόμιμης υποχρέωσης του νομικού προσώπου με υπαίτια παράβαση ίδιας νόμιμης υποχρέωσης.** (ΑΠ 88/2018, ΑΠ 1723/2014). Κατά συνέπεια, τα διοικούντα και εκπροσωπούντα το νομικό πρόσωπο όργανα φέρουν προσωπική αδικοπρακτική ευθύνη για τις υπαίτιες παραβάσεις νομίμων υποχρεώσεων τόσο των ιδίων, όσο και των νομικών προσώπων (ΑΠ 253/2013)».

(Υπογράμμιση και έμφαση του παρόντος Δικαστηρίου)

(βλ. και **Απόφαση Αρείου Πάγου Υπ. Αρ. 1/2019 (Α2, Πολιτικές) ημερ. 07.01.2019**).

Συμφωνούμε πλήρως με την εν λόγω ερμηνευτική προσέγγιση, η οποία εφαρμόζεται, τηρουμένων των αναλογιών, στην ερμηνεία των αντίστοιχων οικείων νομοθετικών διατάξεων. Με την απόδειξη της αδικοπραξίας και της υπαίτιας πράξης ή παράλειψης των οργάνων που αντιπροσωπεύουν το Ταμείο, το αποδεικτικό βάρος (*evidential burden*) μετατοπίζεται σε έκαστο μέλος της Διαχειριστικής Επιτροπής να προβάλει συγκεκριμένο απαλλακτικό λόγο που αίρει την προσωπική του υπαιτιότητα. Η προσέγγιση αυτή συνάδει με την αρχή του δικαίου της απόδειξης σε αστικές υποθέσεις αναφορικά με γεγονότα τα οποία βρίσκονται στην αποκλειστική γνώση του ενός των διαδίκων (βλ. **Το Δίκαιον της Απόδειξης, Β' έκδοση, Τ. Ηλιάδη και Ν.Γ. Σάντη, σελ. 179, Constantinides and Another v Vasiliou (1986) 1 CLR 75, Philip Morris Incorporated Company of USA v. The Registrar of Trade Marks (1985) 3(B) CLR 732**).

Τυχόν αντίθετη ερμηνευτική προσέγγιση θα οδηγούσε σε προδήλως άτοπα και παράλογα αποτελέσματα καθότι θα απαιτούσε από τον

ζημιωθέντα να αποδείξει την ατομική ψήφο ή την εν γένει στάση εκάστου μέλους της Διαχειριστικής Επιτροπής του Ταμείου - γεγονότα τα οποία αντικειμενικά αδυνατεί να γνωρίζει - καθιστώντας εκ των πραγμάτων ανίσχυρη, ανεφάρμοστη και κενή περιεχομένου την υπό συζήτηση νομοθετική πρόνοια.

Στην προκείμενη περίπτωση, η αρνητική κατάληξη του πρωτόδικου Δικαστηρίου προσκρούει ευθέως στα ίδια τα πραγματικά του ευρήματα και συμπεράσματα, τα οποία, ορθώς υπαγόμενα στις τότε ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις (**Άρθρο 14(5) του Νόμου του 1981 και Άρθρο 18(7) του Νόμου του 2006**), όφειλαν να οδηγήσουν αναπόδραστα στον καταλογισμό προσωπικής και εξ ολοκλήρου ευθύνης στα τρία μέλη τα οποία απάρτιζαν τη Διαχειριστική Επιτροπή του Ταμείου κατά τον ουσιώδη χρόνο.

Υπογραμμίζεται ότι οι μεν Εφεσίβλητοι 1 και 2 (κ.κ. Φειδίας και Στυλιανού) δεν κατέθεσαν ούτε προσκόμισαν μαρτυρία πρωτοδίκως, ο δε Εφεσίβλητος 3 (κ. Σωκράτους) δεν προέβαλε κανένα βάσιμο λόγο προσωπικής του απαλλαγής - πέραν των γενικών ισχυρισμών περί έλλειψης υπαιτιότητας της Διαχειριστικής Επιτροπής και μη πρόκλησης ζημίας στον αποβιώσαντα, οι οποίοι ορθώς απορρίφθηκαν πρωτοδίκως.

Συνακόλουθα, οι υπαίτιες παραλείψεις που καταλογίστηκαν στο Ταμείο δεν ήταν αφηρημένες, αλλά συνιστούσαν στην πραγματικότητα τις παραλείψεις των συγκεκριμένων φυσικών προσώπων που συγκροτούσαν κατά τον ουσιώδη χρόνο τη Διαχειριστική Επιτροπή, θεμελιώνοντας, την επιπλέον εξ ολοκλήρου προσωπική τους ευθύνη προς αποζημίωση της Εφεσείουσας.

Συνεπώς ο λόγος έφεσης κρίνεται βάσιμος.

Υπό το φως των ανωτέρω η υπό κρίση Έφεση επιτυγχάνει και η πρωτόδικη απόφαση κατά το μέρος που απάλλαξε τους Εφεσίβλητους 1, 2 και 3 παραμερίζεται.

Συνακόλουθα των πιο πάνω η πρωτόδικη απόφαση με την οποία δεν αποδόθηκε ατομική ευθύνη στους εφεσίβλητους διαφοροποιείται και αντικαθίσταται με απόφαση υπέρ της Εφεσείουσας και εναντίον των Εφεσιβλήτων 1, 2 και 3, αλληλεγγύως και κεχωρισμένως για το ποσό των **€194.708,44** πλέον τόκους από 31.12.2008, πλέον έξοδα €4.200,00 πλέον Φ.Π.Α., αν υπάρχει.

Η Έφεση 401/2019 και η Αντέφεση σ' αυτήν απορρίπτονται. Ενόψει της απόρριψης της έφεσης και της Αντέφεσης, δεν επιδικάζονται έξοδα. Η κάθε πλευρά να επωμισθεί τα έξοδα της.

Δ. ΚΙΤΣΙΟΣ, Δ.

Μ.Γ. ΠΙΚΗΣ, Δ.

Μ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ, Δ.